

“Tulee fiilis, et nää oikeesti hyväksyy mikä mä oon”

Romanilasten hyvinvointi ja oikeuksien toteutuminen

Elina Weckström, Karri Kekkonen & Outi Kekkonen

LAPSIASIAVALTUUTETTU
KENTENGO SAAKENGO TRAADIBOSKIIRO

**”Tulee fiilis, et nää oikeesti hyväksyy mikä mä oon”
Romanilasten hyvinvointi ja oikeuksien
toteutuminen**

Elina Weckström, Karri Kekkonen & Outi Kekkonen

LAPSIASIAVALTUUTETTU
KENTENGO SAAKENGU TRAADIBOSKIIRO

”Tulee fiilis, et nää oikeesti hyväksyy mikä mä oon”:

Romanilasten hyvinvointi ja oikeuksien toteutuminen

Elina Weckström, Karri Kekkonen & Outi Kekkonen

Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2023:3

Lapsiasiavaltuutetun toimisto & kansallinen lapsistrategia 2023

ISBN pdf: 978-952-400-401-5

ISBN painettu: 978-952-400-394-0

ISSN (pdf): 1798-4009

ISSN (painettu): 1798-3991

Visuaalinen suunnittelu: Hansaprint Oy / Suunnittelutoimisto Tammikuu Oy

Kuvat: Lapsiasiavaltuutetun toimisto / Tuula Ruotsalainen

Julkaisun valokuvat on kuvattu Jyväskylän Romaninuoret ry:n toiminnassa. Lapset suunnittelivat kuvat ammattikuvaajan kanssa selvityksen haastattelujen tulosten pohjalta.

Piirroskuva (s. 23): Linda Saukko-Rauta / RedanRedan Oy

Painopaikka: Hansaprint Oy, Turenki 2023.

Sisällys

Tiivistelmä	5
Sammandrag	6
Stötjiba	7
Summary	8
Esipuhe	9
Romanityöryhmän saatesanat	11
Kansallisen lapsistrategian saatesanat	13
Suomen romanit	15
1. Johdanto	17
2. Katsaus aikaisempaan tutkimukseen	19
3. Selvityksen toteuttaminen	21
3.1 Osallistujien tavoittaminen	22
3.2 Aineistonhankinta	22
3.3 Aineiston analyysi	26
4. Hyvinvointi ja oikeuksien toteutuminen romanilasten kertomana	29
4.1 Vapaa-aika	29
4.2 Koulu	33
4.3 Hyvinvointi	36
4.4 Ihmissuhteet	47
4.5 Tulevaisuus	55
5. Pohdinta	61
5.1 Eettinen pohdinta	61
5.2 Johtopäätökset ja toimenpide-ehdotukset	63
Lähteet	66
Liitteet	69

Tiivistelmä

”Tulee filis, et nää oikeesti hyväksyy mikä mä oon”:

Romanilasten hyvinvointi ja oikeuksien toteutuminen

Selvityksen tarkoituksena oli tarkastella romanilasten hyvinvointia ja oikeuksien toteutumista lasten itsensä kertomana. Suomen romanilapsista on saatavilla hyvin vähän tietoa. Rekisteriaineistojen perusteella romanilapsia ei voida tunnistaa, koska Suomen lainsäädäntö kieltää etnisen taustan tilastoinnin. Laadullisissa selvityksissä tietoa on kerätty pääasiassa aikuisilta, joten romanilapset ovat harvoin olleet tutkimusten tai selvitysten osallistujina. Tämän selvityksen tulokset tarjoavat ajankohtaista tietoa esimerkiksi romaniyhteisölle ja päättäjille päätöksenteon, kehittämistyön ja toiminnan tueksi.

Selvitys toteutettiin osana kansallista lapsistrategiaa lapsiasiavaltuutetun toimistossa vuoden 2022 aikana. Siihen osallistui 11–17-vuotiaita itsensä romaniksi kokevia lapsia eri puolilta Suomea. Selvitystä varten haastateltiin 18 lasta. Haastattelujen pohjalta laadittiin sähköinen kyselylomake, johon vastasi 93 romaniksi itsensä kokevaa lasta.

Selvityksen tulokset voidaan tiivistää neljään hyvinvointia ja oikeuksien toteutumista lähestyvään kokonaisuuteen. Nämä ovat 1) perheen ja suvun merkitys; 2) ylpeys romanikulttuurista ja halu oppia romanikieltä; 3) kokemukset kiusaamisesta ja syrjinnästä sekä 4) tulevaisuudensuunnitelmat ja unelmointi.

Tulosten mukaan lapset nostivat tärkeimmiksi keinoiksi hyvinvoinnin ja oikeuksien toteutumisen edistämiseksi tiedon lisäämisen romanikulttuurista, romanilasten ja pääväestön yhteiset kohtaamiset, pääväestön romaneja kohtaan olevien asenteiden muutoksen sekä kyvyn kohdata romanilapset yksilöinä.

Tärkeimpänä toimenpiteenä selvityksen pohjalta nousee romanilasten tukeminen erilaisissa lapsuuden ja nuoruuden nivelvaiheissa kuten koulun aloituksessa, koulun vaihtamisessa, harrastusten aloituksessa, toisen asteen koulutusvalinnoissa sekä romanivaatteiden käytön aloituksessa.

Asiasanat: Lapset, romanit, romanilapset, vähemmistö, hyvinvointi, lapsen oikeudet

Sammandrag

”Det känns som att de accepterar mig på riktigt”:

Romska barn och ungas välfärd och tillgodoseendet av deras rättigheter

Syftet med utredningen var att granska romska barn och ungas välfärd och tillgodoseendet av deras rättigheter utifrån barn och ungas egna berättelser. Det finns väldigt litet tillgänglig information om romska barn i Finland. Romska barn kan inte identifieras från registermaterial eftersom Finlands lagstiftning förbjuder statistik över etnisk bakgrund. Vid kvalitativa utredningar har man i huvudsak samlat in information från vuxna. Romska barn har sällan deltagit i utredningar eller redogörelser. Resultaten av den aktuella utredningen erbjuder uppdaterad information till exempel till den romska gemenskapen och till beslutsfattarna till stöd av beslutsfattandet, utvecklingsarbetet och verksamheter.

Utredningen genomfördes under år 2022 av barnombudsmannens byrå som en del av den nationella barnstrategin. I utredningen deltog 11–17-åringar som upplever sig själva som romska från olika delar av Finland. 18 barn intervjuades för utredningen. På basis av intervjuerna upprättades en digital frågeformulär som besvarades av 93 barn som upplever sig själva som romska.

Resultaten av utredningen kan sammanfattas i fyra helheter som förknippas med välfärd och tillgodoseende av rättigheter: 1) familjens och släktens betydelse; 2) stolthet över den romska kulturen och vilja att lära sig det romska språket; 3) erfarenheter om mobbning och diskriminering samt 4) framtidsplaner och drömmar.

Enligt resultaten ansåg barnen att de viktigaste sätten att främja deras välfärd och tillgodoseendet av deras rättigheter är att öka kunskapen om den romska kulturen, möten mellan de romska barnen och majoritetsbefolkningen, ändring av majoritetsbefolkningens attityder gentemot romer samt en förmåga att bemöta romska barn som individer.

Enligt utredningen är den viktigaste åtgärden att ge stöd till romska barn i de olika övergångsskedena under barndomen och ungdomen, till exempel när man börjar i skolan, byter skola, börjar med något fritidsintresse, väljer utbildning på andra stadiet samt börjar använda romska kläder.

Stickord: barn, romer, romska barn, minoritet, välfärd, barnets rättigheter

Stötjiba

”Vela pinsiba, at doola horttas dena tšiňkeske so me som”:

Kaalengo kentengo tšiňko aaňhıba ta horttibongo tšatšjiba

Roobibosko starkiba sas te reetavel kaalengo kentengo tšiňko aaňhıba ta horttibongo tšatšjiba jakkes sar kenti kokares rakkavena. Finitiko kaalengo kentenna hin horttas kutti džaaniba, Kaalengo kenti na vojuvela te pinsaven registrengo materiaalengo botnosta doolesko ĥaal at Finitiko themmesko laaga niekavela statistikengo tšeeriba etnosko botnosta. Aro kvalitatiivo roodibi hin samlade džaaniba ĥeeresko saakakiıres baro komujenna, jakkes at kaalengo kenti hin biofti liine dielos aro roodibi. Dauva roodibosko ĥluutibi rekkavena aka tiijakiıro džaaniba naaluno merknoske kaalengo sankibonge ta ĥluutibosko tšeeriboskiırengede fendjibosko buttijako, ĥluutibosko ta aktiviteetengo jelpiboske.

Dauva roobiba sas tšerdo aro kentengo saakengo traadiboskiıresko ofisia bereň 2022 ta ĥunju-diılo aro themmeskiıro kentengo strategios. Aro douva liine dielos 11-17 bereňhengiıro kenti, koon pinsavena peen kaalenge Finitiko themmesko saare ringenna. Roodibosko ĥaal tšerde rakkiba 18 kentensa. Rakkibosko tšeeribongo botnosta laagade elektronisko puňhıbosko formulaaros, kai svaarade 93 kenti, koon pinsavena peen kaalenge.

Roodibosko ĥluutibi vojuvela te stötjaven aro staar hilibi so neerjuvena tšiňko aaňhıba ta horttibongo tšatšjiba. Doola hin 1) huupako ta ĥlehtako veera; 2) broosniba kaalengo kultturesta ta haaga te sikjuvel pes kaalengo tšimb; 3) kvinnibosko ta froo dikkibosko pinsibi ta 4) tenkibi avibosko tiijata ta suune.

ĥluutibongo botnosta kenti dikne, at koni fuortunide maneeri sar te tšuuven naal tšiňko aaňhıba ta horttibongo tšatšjiba hin te tiljaven džaaniba kaalengo kulttuuresta, kaalengo kentengo ta gaajengo tšetane prissi aavibi, at gaaje paruvenas sar joon tenkavena kaalenna ta hajjuvenas te streffaven kaalengo kenti sar iek ĥlaagakiıro komuja.

Roodibosko botnosta koni fuortunide tšeeriba hin te ĥahtaven kaalengo kenti aro vauro ĥlaaga paribi maňkar kentiba ta terniba, jakkes sar aro skoolako džaabenesko byrjiba, skoolako pariba, phirro tiijako tšeeribongo byrjiba, vauro trappako skoolibosko velkibi ta kaalengo koolengo rikki-bosko byrjiba.

Saakako laave: Kenti, kaale, kaalengo kenti, minoriteetos, tšiňko aaňhıba, kentosko horttibi

Summary

”I get the feeling that these people really accept who I am”:

The well-being of Roma children and the realisation of their rights

The purpose of the survey was to examine the well-being of Roma children and the realisation of their rights in the words of the children themselves. There is very little information available on Roma children in Finland. Roma children cannot be identified from registers, because Finland’s legislation prohibits keeping statistics on ethnic background. Qualitative surveys have mainly collected information from adults, so Roma children have seldom participated in studies or surveys. The results of this survey provide up-to-date information, for example to the Roma community and decision-makers, to support decision-making, development and other activities.

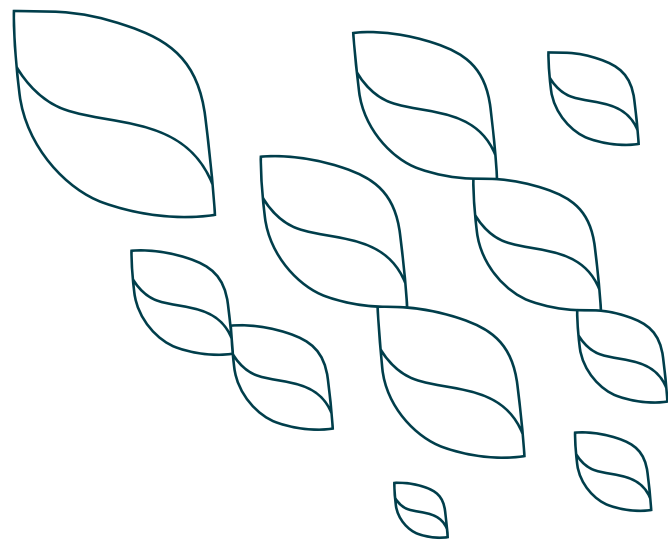
The survey was carried out in 2022 by the Office of the Ombudsman for Children as part of the National Child Strategy. It was taken by children aged 11–17 across Finland who identify as Roma. Eighteen children were interviewed for the survey. An electronic questionnaire was then drawn up based on the interviews. The questionnaire was taken by 93 children identifying as Roma.

The results of the survey can be boiled down to four themes related to well-being and the realisation of rights. They are 1) the significance of family and relatives; 2) pride in Roma culture and wish to learn the Roma language; 3) experiences of bullying and harassment and 4) future plans and dreams.

According to the results, the children felt the most important means for promoting their well-being and the realisation of their rights to be increasing awareness of Roma culture, meetings between Roma children and the majority population, changing the majority population’s attitude towards Roma, and the ability to see Roma children as individuals.

Based on the survey, the most important measure would be to support Roma children in various transitional stages of childhood and youth, such as starting school, changing schools, starting hobbies, secondary education choices and starting to use traditional Roma dress.

Keywords: Children, Roma, Roma children, minority, well-being, rights of the child

Esipuhe

Aloittaessani lapsiasiavaltuutetun tehtävässä keväällä 2019 ensimmäisten kutsujen joukossa oli pyyntö tulla puhujaksi romaniasiain neuvottelukuntien neuvottelupäiville Ouluun. Puheessani moitin, miten vähän meillä on tutkimustietoa romanilasten hyvinvoinnista ja oikeuksien toteutumisesta. Etenkin laajempi selvitys lasten omista näkemyksistä oli odottanut tekijäänsä: edellisen kerran aihetta oli selvitetty Maria Kaisa Aulan ollessa lapsiasiavaltuutettuna vuonna 2009 Pekka Junkalan ja Sanna Tawahin tekemänä. Oli korkea aika tarttua toimeen ja selvittää, mitä kymmenen vuoden kuluessa on tapahtunut. Painetta työhön tuli myös kansainväliseltä auktoriteetilta: YK:n lapsen oikeuksien komitea on päätelmissään huomauttanut Suomea puutteellisista tiedoista romanilasten osalta.

Selvityksen toteuttamisen mahdollisti kansallinen lapsistrategia, joka lapsiasiavaltuutetun aloitteesta vuonna 2021 otti selvityksen yhdeksi kolmestakymmenestä toimenpiteestään. Selvityksen onnistumisen edellytyksenä oli, että romanilapset kokivat asian tärkeäksi ja halusivat osallistua selvitykseen. Kaikki odotuksemme ylittyivät, sillä romaniyhteisön tuella selvityksen tekijät tavoittivat noin sata 11–17-vuotiasta lasta ja nuorta. Kahdeksantoista lasta antoi teemahaastatteluisia arvokasta tietoa hyvinvoinnistaan ja oikeuksiensa toteutumisesta, ja 94 lasta vastasi haastattelujen pohjalta laadittuun sähköiseen kyselylomakkeeseen.

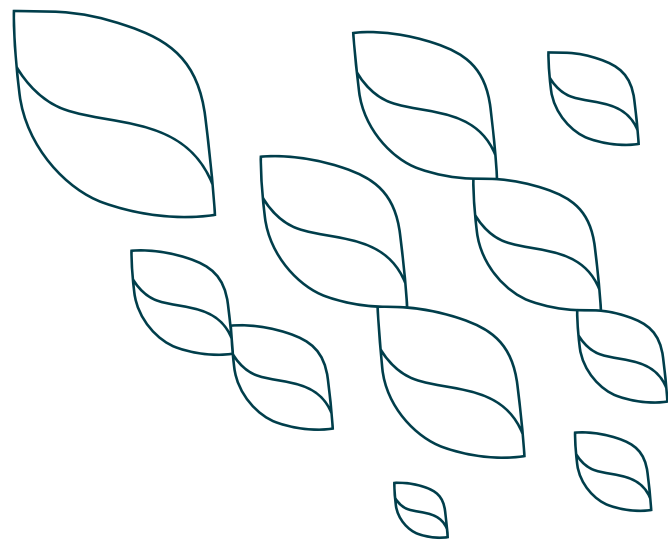
Lasten vastaukset antavat monipuolisen kuvan romanilasten elämästä eri puolilla Suomea. Romanina eläminen on tärkeä osa arkea, johon myös nuoriso- ja lastenkulttuurin valtavirratt vaikuttavat. Oman tärkeän merkityksensä romanilasten elämään tuovat vahvat yhteydet omaan perheeseen ja sukuun. Romanikieli, vaatteet ja tavat koetaan arvokkaiksi, ja niitä halutaan vaalia. Arkea varjostavat kuitenkin valitettavan yleiset kokemukset syrjinnästä, jotka aiheuttavat epävarmuutta myös tulevaisuuteen. Herääkin kysymys, miten on mahdollista, että romanilapset joutuvat edelleen sietämään syrjiviä asenteita ja kiusaamista. Katson, että selvitys velvoittaa yhteiskuntamme kriittiseen itsereflektioon.

Tämä selvitys ei olisi toteutunut ilman kullan arvoisia sidosryhmiämme. Olemme saaneet todistaa vakuuttavaa asiantuntijuutta ja pyyteetöntä avuliaisuutta. Lämmin kiitos romaniasiain neuvottelukunnalle ja alueellisille romaniasiain neuvottelukunnille yhteistyöstä ennen selvitystä ja sen aikana. Valtava kiitos kuuluu myös jokaiselle haastatteluun osallistuneelle ja kyselylomakkeeseen vastanneelle lapselle. Ilman teitä tästä selvityksestä ei olisi tullut mitään. Lasten osallistuminen ei olisi ollut mahdollista ilman sujuvaa yhteistyötä paikallisten romanitoimijoiden kanssa. Kiitos siis myös kaikille teille. Kiitos Jyväskylän Romaninuoret ry:lle julkaisun valokuvien suunnittelusta ja toteuttamisesta.

Viimeiseksi haluan kiittää selvityksen tekijöitä – Elinaa, Karria ja Outia. Uskon, että avoin, vilpitön ja ennakkoluuloton asenteenne yhdessä rautaisen osaamisen ja lämpimän huumorintajun kanssa on ollut yksi merkittävä avaintekijä tämän selvityksen onnistumisessa. Kiitos.

Jyväskylässä 28.11.2022

Elina Pekkarinen
lapsiasiavaltuutettu

Romanityöryhmän saatesanat

Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisu tuo esille ajankohtaista tietoa romanilasten ja -nuorten oikeuksien ja hyvinvoinnin toteutumisesta tämän päivän Suomessa romanilasten itsensä kertomana. Selvitys antaa kokemustietoa romanilasten omasta näkökulmasta ja heidän itsensä tärkeänä pitämistä asioista. Selvitys täydentää aikaisempaa romanilapsia koskevaa tietoa. Selvitys on tehty kuunnellen lasten ja nuorten omaa tärkeysjärjestystä kodista, vapaa-ajasta, koulusta ja romanikulttuurista.

Selvitys auttaa ymmärtämään paremmin romanilasten ja -nuorten oman äänen kuulemisen merkityksen. Se muistuttaa meitä siitä, että kaikilla lapsilla on yhtäläinen oikeus hyvään elämään. Siihen kuuluvat suojeleminen ja huolenpito sekä oikeus osallistua ja tulla kuulluksi. Selvityksestä käy hyvin esille, että myös romanilapset haluavat osallistua ja vaikuttaa enemmän omaan arkeensa liittyvissä asioissa.

Lapset kertovat perheen ja suvun tärkeästä merkityksestä sekä omista tulevaisuudensuunnitelmistaan ja unelmistaan. Lapset kertovat olevansa ylpeitä omasta romanikulttuuristaan ja romanikielestä. Esille nousevat myös ikävät kokemukset kiusatuksi ja syrjityksi tulemisesta sekä erilaisuuden kokemuksesta. Haastattelujen perusteella on kuitenkin selkeästi näkyvissä, ettei yhteiskuntaa nähdä uhkana eikä omaa kulttuuria esteenä omille toiveille ja tavoitteille.

Lasten ja nuorten kuuntelemisella saamme aikaan parempia päätöksiä heitä koskevissa asioissa. Lasten ja nuorten omien kokemusten selvittämisestä ja kuuntelemisesta on hyötyä myös päättäjille. Kuntien päättäjien sekä romanilasten ja -nuorten kohtaamisia tarvitaan ja toivotaan entistä enemmän. Aidon kohtaamisen esteeksi ovat tulleet liian usein aikuisten toimintatavat ja asenteet; lait eivät ole olleet esteenä. Lasten hyvinvointi koostuu usein pienistä mutta tärkeistä asioista, joista useat eivät edes maksa paljoa.

Lastensuojelutyötä tekevänä valtakunnallisena sosiaalialan palvelujärjestönä Romano Missio ry arvostaa suuresti ja pitää tervetulleena tätä selvitystä. Tuntuu hyvältä saada romanilasten ja -nuorten ääni kuuluviin heidän itsensä tärkeinä pitämistä asioista.

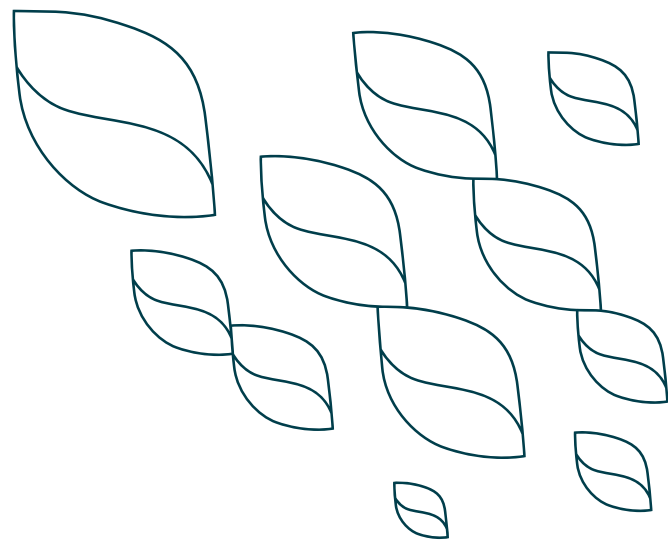
Haluamme osoittaa lämpimät kiitokset lapsiasiavaltuutetun toimiston väelle ja muille hankkeeseen osallistuneille. Eriyiskiitokset haastatteluihin osallistuneille ja kyselyyn vastanneille romanilapsille ja -nuorille!

Romano Missiona mottona on: Romanilapsi keskiössä! Romano kentos amengor mañkar!

Iloksemme voimme todeta, että tässä selvityksessä sen aistii selkeästi.

Selvityksen työryhmän puolesta

Tuula Åkerlund
toiminnanjohtaja
Romano Missio ry

Kansallisen lapsistrategian saatesanat

Kansallisen lapsistrategian lähtökohtana on strategian nimen mukaisesti kaikkien lasten Suomi eli se, että kaikessa toiminnassa rakennamme kaikille yhteistä yhteiskuntaa, jossa jokainen lapsi on arvokas ja tärkeä osallistuja ja toimija saaden siihen tarvitsemansa avun ja tuen. Strategia perustuu lasten, nuorten ja perheiden asemaa koskevaan tietopohjaan sekä Suomen perus- ja ihmisoikeusvelvoitteisiin.

YK:n lapsen oikeuksien komitea on todennut, että romanilasten oikeudet eivät tällä hetkellä toteudu Suomessa yhdenvertaisesti muihin väestöryhmiin kuuluvien lasten kanssa ja että tieto romanilasten hyvinvoinnista on puutteellista. Komitea on myös kiinnittänyt huomiota romaneihin kohdistuvaan syrjintään ja edellyttänyt, että Suomen valtio tehostaa romanilasten hyvinvoinnin edistämistä ja ehkäisee syrjintää tehokkaammin.

Lapsistrategian lähtökohtana voidaan pitää ajatusta siitä, että kaikki lapset haluavat kokea kuuluvansa yhteisöön ja kokea olevansa mukana. He haluavat tulla ymmärretyiksi ja saada tietoa siitä, mitä ympärillä tapahtuu, sekä vaikuttaa itseään koskeviin ja itselleen merkityksellisiin asioihin. Tämä lapsiasiavaltuutetun osana lapsistrategian toimeenpanoa toteuttama selvitys tuottaa arvokasta tietoa romanilasten hyvinvoinnin ja oikeuksien toteutumisesta. Samalla se nostaa lasten itsensä tuottaman tiedon keskiöön. Mitkä ovat romanilasten kokemukset omasta kulttuuristaan ja ystävyydestä, mistä lapset unelmoivat ja millaisia ovat heidän tulevaisuuden suunnitelmansa? Selvitys myös nostaa esille lasten kokemuksia syrjinnästä ja kiusaamisesta.

Selvityksessä on koostettu romanilasten hyvinvointia koskevaa ajantasaista tietoa, jota on jatkossa tärkeä käyttää päätöksenteon tukena. Erityisen arvokasta on, että selvityksessä nostetaan esille lasten itsensä esittämät ratkaisut romanilasten hyvinvoinnin edistämiseksi. Lapsilla on paljon sellaista tietoa ja ymmärrystä omasta elämänpöörästään, jota aikuiset eivät tavoita ja joka olisi tärkeää saada lasten kanssa toimivien ja päätöksiä tekevien aikuisten käyttöön.

Lämmin kiitos lapsiasiavaltuutetulle ja selvityksen tekijöille Elina Weckströmille, Karri Kekkoselle ja Outi Kekkoselle tärkeästä selvityksestä.

Johanna Laisaari

kansallisen lapsistrategian pääsihteeri

valtioneuvoston kanslia

Suomen ensimmäinen kansallinen lapsistrategia valmistui vuonna 2021 (valtioneuvosto, 2021a). Kansallisen lapsistrategian toimeenpanosuunnitelmassa (valtioneuvosto, 2021b) toimenpiteenä 5 päätettiin tehdä selvitykset saamelaislasten ja romanilasten hyvinvoinnista ja oikeuksien toteutumisesta Suomessa.

Toimeenpanosuunnitelmaan kirjattiin seuraavaa: ”Eri ihmisoikeuselimet ovat suosittaneet Suomea seuraamaan ja arvioimaan saamelaislasten ja romanilasten oikeuksien toteutumista sekä parantamaan lasten oikeutta saada koulutusta ja palveluja omalla kielellään. Saamelaislasten ja romanilasten oikeudet eivät tällä hetkellä toteudu yhdenvertaisesti muihin väestöryhmiin kuuluvien lasten oikeuksien kanssa, ja tieto heidän hyvinvoinnistaan on puutteellista. Toimenpiteessä selvitetään saamelaislasten ja romanilasten oikeuksien toteutumista ja koostetaan hyvinvointia koskeva ajantasainen tieto päätöksenteon tueksi. Selvitys tulee toteuttaa yhdessä sidosryhmien sekä lasten ja nuorten kanssa.”

Suomen romanit

Romanit ovat suomalainen kieli- ja kulttuurivähemmistö, joka on asunut Suomessa yli 500 vuotta. Romaneita arvioidaan olevan Suomessa n. 10 000. Ruotsin puolella elää n. 3 000 Suomen romanina.

Romanit ovat Suomen kansalaisia ja heillä on yhtäläiset kansalaisoikeudet ja -velvollisuudet. Romanien asema kansallisena, perinteisenä vähemmistönä on turvattu perustuslaissa. Heillä on lakiin perustuva oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Romanikieli kuuluu indoeurooppalaiseen kieliperheeseen, sen indoarjalaiseen haaraan.

Romanikulttuuri painottaa hyviä käytöstapoja ja kaikkien ihmisten kanssa toimeen tulemistä. Romanikulttuurin näkyvin osa Suomessa on omaleimainen pukeutuminen. Romaninaisen asu on saanut vaikutteita talonpoikaisnaisen asusta 1900-luvun alkupuoliskolta. Pukeutuminen perustuu vanhempien ihmisten kunnioittamiseen. Asuun pukeudutaan usein 17–20-vuotiaana, jos päättää pukea romanivaatteet. Romanivaatetusta käytetään arkivaatteena, eikä se estä kouluun ja työelämään osallistumista.

Suurin osa Suomen romaneista kuuluu luterilaiseen kirkkoon. Romanien kansallispäivää vietetään 8. huhtikuuta.

Koonnut Tuula Åkerlund, Romano Missio ry

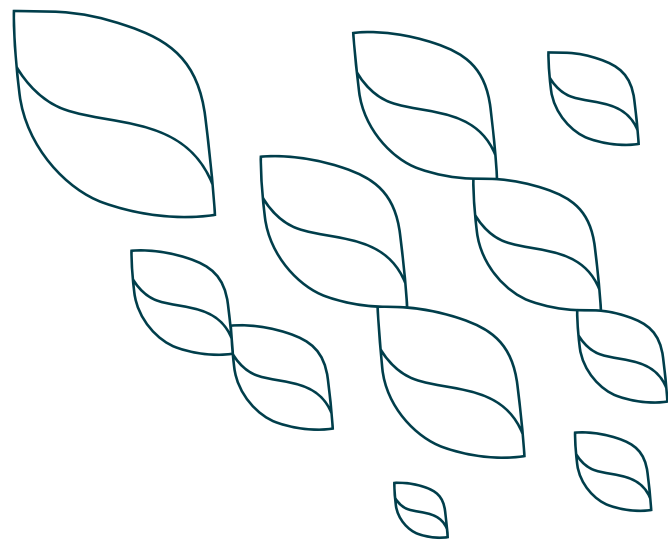
Lisää ajantasaista tietoa Suomen romaneista

Romaniasiain neuvottelukunnan verkkosivut: romani.fi

Romano Mission verkkosivut: romanomissio.fi/tietoa-romaneiden-kulttuurista/

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen verkkosivut: thl.fi/romanit

1. Johdanto

Tämä selvitys romanilasten¹ hyvinvoinnista ja oikeuksien toteutumisesta toteutettiin lapsiasiavaltuutetun toimistossa vuonna 2022 osana kansallisen lapsistrategian toimeenpanoa. Rinnakkain tämän selvityksen kanssa tehtiin selvitys saamelaislasten hyvinvoinnista ja oikeuksien toteutumisesta (Weckström, Kekkonen & Kekkonen, 2023). Monet aikaisemmat selvitykset keskittyvät huono-osaisuuden, syrjinnän ja pahoinvoinnin teemoihin, jolloin romanikulttuurin vahvuudet, voimavarat ja myönteiset näkökulmat jäävät näkymättömiin. Tulosten raportoinnin yhteydessä pyritään tuomaan esiin hyvinvointia ja oikeuksien toteutumista heikentävien seikkojen lisäksi lasten kertomia hyvinvointia ja oikeuksia vahvistavia asioita.

Lapsiasiavaltuutettu on koko toimintansa ajan ollut säännöllisesti yhteydessä romaniasiain neuvotelukuntaan. Keskusteluissa on todettu, että tieto romanilasten hyvinvoinnista on puutteellista. Myös YK:n lapsen oikeuksien komitea on jo vuonna 2011 suosittanut Suomea neljännen määräaikaistraportin käsittelyn yhteydessä annetuissa päätelmissään kiinnittämään erityistä huomiota saamelais- ja romanilasten hyvinvointiin ja oikeuksien toteutumiseen (YK:n lapsen oikeuksien komitea, 2011). Muun muassa näistä syistä hyvinvoinnin ja oikeuksien toteutumisen tarkastelua lasten näkökulmasta ja heidän itsensä kertomana pidettiin tärkeänä.

Selvitystä varten haastateltiin kevään 2022 aikana 18 iältään 11–17-vuotiasta romanilasta eri puolilta Suomea. Haastattelujen pohjalta laadittiin kyselylomake, johon vastasi 93 romaniksi itsensä kokevaa lasta. Selvityksen tulokset tarjoavat ajankohtaista ja ainutlaatuista tietoa romaniväestöön kuuluvien lasten omaan hyvinvointiin ja oikeuksien toteutumiseen liittyvistä kokemuksista. Esimerkiksi romaniyhteisö, päättäjät, tutkijat sekä romanilasten ja -nuorten parissa työskentelevät voivat hyödyntää selvityksen tuloksia päätöksenteon, kehittämistyön ja toiminnan tukena.

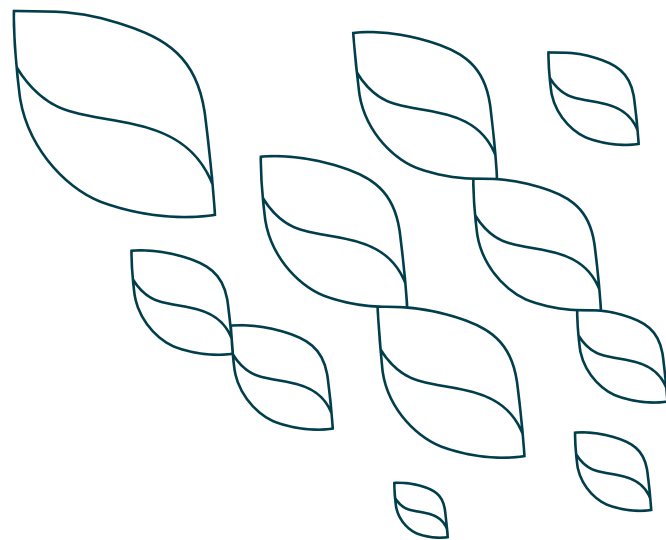
Selvityksen luvussa kaksi käydään läpi aikaisempia tutkimuksia ja selvityksiä Suomen romaneista sekä romanilasten osuutta tutkimustiedon tuottajina tai tutkittavina. Luvussa kolme avataan selvityksen toteuttamisen vaiheita. Siinä käydään tarkemmin läpi osallistujien tavoittamista,

¹ Selvityksen raportoinnissa käytetään kaikista osallistujista sanaa lapsi YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen (SopS 59–60/1991) mukaisesti. Sopimuksen mukaan kaikki alle 18-vuotiaat ovat lapsia.

aineistonhankintaa sekä aineiston analyysiä. Luvussa neljä tarkastellaan selvityksen tuloksia kyselylomakkeen rakenteen mukaisesti vapaa-ajan, koulun, hyvinvoinnin, ihmissuhteiden ja tulevaisuuden näkökulmista. Luvussa viisi käydään läpi tutkimuseettisiä ratkaisuja ja kootaan selvityksen keskeisimmät johtopäätökset ja esitetään toimenpide-ehdotuksia romanilasten hyvinvoinnin ja oikeuksien toteutumisen parantamiseksi.

Lapsiasiavaltuutetun tehtävänä on arvioida ja edistää lapsen oikeuksien toteutumista. Työn perustana on YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus (SopS 59–60/1991, LOS), joka on Suomessa lailla voimaan saatettu ihmisoikeussopimus. Lapsiasiavaltuutetun työ perustuu lakiin lapsiasiavaltuutetusta (1221/2004), ja valtuutetun tehtävänä on mm. seurata lapsen oikeuksien toteutumista ja välittää tätä tietoa päätöksentekijöille, ammattilaisille, vanhemmille ja lapsille ja nuorille. Tämän tehtävän toteuttamiseksi lapsiasiavaltuutettu julkaisee tutkimuksia ja selvityksiä.

2. Katsaus aikaisempaan tutkimukseen

Romanilapsiin keskittyviä selvityksiä ja tutkimuksia on toteutettu Suomessa varsin vähän. Tätä selvitystä varten tehdyn kirjallisuuskatsauksen perusteella erityisesti romanilasten itsensä tuottama tieto on jäänyt vähäiseksi. Romanilasten hyvinvointia ja oikeuksien toteutumista selvitettiin lapsiasiavaltuutetun toimistossa vuonna 2009 (Junkala & Tawah, 2009). Julkaisu oli ensimmäinen selvitys, jossa aihepiiriä lähestyttiin lasten itsensä kertomana. Selvityksessä annettiin lukuisia suosituksia lasten aseman ja oikeuksien parantamiseksi. Julkaisua on hyödynnetty laajasti niin tutkimuksessa, opetuksessa kuin päätöksenteossa.

Vuonna 2011 toteutettiin romanioppilaiden perusopetuksen tilannekatsaus (Rajala ym., 2011), jonka tarkoituksena oli selvittää romanioppilaiden perusopetuksen tilannetta sekä vertailla sen kehittymistä kymmenen vuotta aiemman selvityksen tuloksiin. Selvityksen aineistona oli 120 romaninuoren ja 120 romaninuoren huoltajan haastattelut sekä kyselylomakkeella kerätyt vastaukset 1 341 peruskoulun rehtorilta. Selvityksen tuloksissa painottuivat rehtoreiden tuottama kyselylomakeaineisto ja romaninuorten huoltajien haastattelut nuorten näkökulmien ja ajatusten sijaan.

Osana lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmaa (LAPE) tehtiin vuonna 2017 selvitys romaniväestöstä lapsi-, nuoriso- ja perhepalveluissa (Boelius, 2017). Selvityksessä hyödynnettiin aikaisemmin tehtyjä selvityksiä eikä kerätty uutta aineistoa. Romanien hyvinvointia ja osallisuutta selvittäneessä Roosa-tutkimuksessa (Weiste-Paakkanen, Lämsä & Kuusio, 2018) ei puolestaan kerätty tietoa lapsista. Nuorten aikuisten kohdalla selvityksessä korostui syrjintä, jolla oli vaikutuksia sosioekonomiseen asemaan sekä hyvinvointiin. Nuorten aikuisten kohdalla korostunut häirintä ja syrjintä, työn saamisen vaikeus ja toimeentulotuen tarve vaikuttivat kasautuvan erityisesti naisille.

Vuonna 2018–19 toteutetussa romanilasten varhaiskasvatusta ja esiopetusta tarkastelevassa selvityksessä (Rajala & Schwartz, 2020) osallistujina olivat varhaiskasvatukseen ja esiopetukseen osallistuvien romanilasten huoltajat sekä varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen henkilöstö. Selvitys on ensimmäinen, jossa tarkasteltiin alle kouluikäisten romanilasten tilannetta Suomessa.

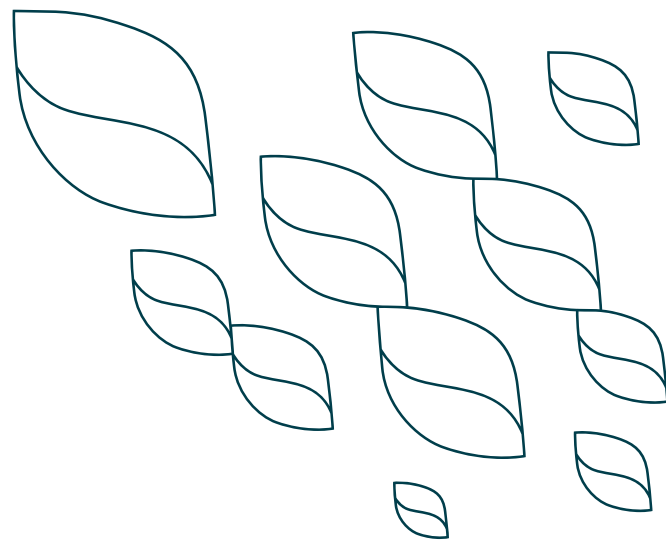
Romanilasten ajatuksia arjestaan on tuonut esiin Angersaari (2011) käyttäessään pro gradu -tutkielmassaan aineistona romanilasten sadutuksia. Opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää, mitä

romanilapset kertoivat sosiaalisesta asemastaan ja elinpiiristään. Aineistona oli 5–15-vuotiaiden romanilasten tuottamat 33 satua. Keskeisenä tuloksena Angersaari huomasi, että lapset asemoituivat uhrin ja selviytyjän roolin välimaastoon ja heidän sosiaalisista suhteista muotoutuva elinpiirinsä joko vahvisti tai heikensi lasten asemaa. Lasten satuja väritti toiveikkuus sekä usko tulevaisuuteen.

Kansainvälisesti romaniväestöön liittyviä tutkimuksia on tehty, mutta tuloksia tarkasteltaessa ja johtopäätöksiä tehtäessä on huomioitava Suomessa asuvien romanien erityinen kulttuurinen ja oikeudellinen asema. Puhuttaessa Suomen romaneista viitataan ensisijaisesti tiettyyn Suomessa asuvaan etniseen vähemmistöön eikä liikkuvaa elämäntapaa harjoittaviin moninaisiin ryhmiin kuten suuressa osassa muita Euroopan maita (Pulma, 2012). Myös Suomen romaninaisten yleisesti käyttämä puku on ainutlaatuinen kulttuurinen tunnusmerkki, eikä vastaavaa löydy muista maista (Madetoja, 2009).

Useita romanitutkimuksia ja -selvityksiä on värittänyt osallistujien puute. Esimerkiksi romanien asumiseen keskittyvässä selvityksessä (Törmä & Huotari, 2018) pyrittiin saamaan nuoria vastaajia heitä kuitenkaan tavoittamatta. Roosa-tutkimuksessa (Weiste-Paakkanen, Lämsä & Kuusio, 2018) osallistujien tavoittaminen oli vaikeaa ja aikaa vievää. Tutkimuksen alussa osallistujia ei ollut riittävästi, mutta tehostetuilla toimilla osallistujia tavoitettiin. Tutkimuspisteitä avattiin uusiin paikkoihin, osallistumismahdollisuuksia järjestettiin osaksi muita tapahtumia, toteutettiin lyhennetty kyselylomake, tarjottiin osallistumista vastaan erilaisia kannustimia, suoritettiin kotikäyntejä sekä avustettiin lomakkeeseen vastaamisessa (Weiste-Paakkanen, Lämsä & Kuusio, 2018).

Stenroosin ja kumppanien (2021) selvityksen perusteella romanien keskuudessa vallitsee epäluottamus siihen, että heitä todella kuultaisiin päätöksenteossa, vaikka viranomaiset keräisivät näkemyksiä romaniväestöltä. Epäluottamus tulosten vaikuttavuuteen ja muutoksiin esimerkiksi romanien syrjinnän vähenemisessä tai työnsaannin helpottumisessa voidaan nähdä vähentävän vastausinnostusta sekä selvityksiin ja tutkimuksiin osallistumista. Sen sijaan hyvällä yhteistyöllä sidosryhmien kanssa osallistujia voidaan saada varsin kattavasti, kuten selvitys romanilapsista varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa (Rajala & Schwartz, 2020) sekä Roosa-tutkimuksen (Weiste-Paakkanen, Lämsä & Kuusio, 2018) kohdenneet ja tehostetut aineistonhankintamenetelmät osoittavat.

3. Selvityksen toteuttaminen

Kansallisen lapsistrategian toimeenpanosuunnitelman (valtioneuvosto, 2021b) laatimisen yhteydessä lapsiasiavaltuutettu esitti rahoitusta selvityksiin romanilasten ja saamelaislasten hyvinvoinnista ja oikeuksien toteutumisesta. Romanilasten selvitystä suunniteltiin syksyllä 2021 yhteisessä tapaamisessa romaniasiain neuvottelukunnan (RONK) ja alueellisten romaniasiain neuvottelukuntien edustajien kanssa. Kansallinen lapsistrategia myönsi rahoituksen lapsiasiavaltuutetun toimistolle selvitysten tekemiseen vuoden 2022 aikana.

Resurssina selvitysten toteuttamiseen oli käytettävissä 2,5 henkilötyövuotta. Tavoitteena oli tarkastella hyvinvointia ja oikeuksien toteutumista vähemmistöön kuuluvien lasten näkökulmista, joten selvityksessä yhdistettiin tekijöiden kasvatustieteellinen, sosiologinen ja kulttuuriantropologinen osaaminen sekä perehtyneisyys lapsuudentutkimukseen ja kulttuurintutkimukseen. Selvityksen tekijät syventyivät romanikulttuuriin ja sen historiaan Nuorten Akatemian järjestämän Kulttuurien koulu -koulutuskokonaisuuden, romaniasiain neuvottelukunnan ja paikallisten romanitoimijoiden tapaamisten, romanikulttuurista ja romanien elämästä kertovien dokumenttien sekä kirjallisten materiaalien avulla.

Selvityksen työryhmässä (liite 1) olivat mukana edustajat romaniasiain neuvottelukunnasta ja alueellisista romaniasiain neuvottelukunnista. Työryhmän tehtävänä oli auttaa selvityksen tekijöitä verkostoitumaan paikallisten sidosryhmien kanssa, kommentoida selvityksen toteuttamisen vaiheita sekä jakaa tietoa selvityksestä omilla verkostoissaan. Työryhmän jäsenet kannustivat selvityksen tekijöitä olemaan yhteydessä suoraan eri romanitoimijoihin verkoston rakentamiseksi. Selvityksen tekijöiden ja työryhmän välillä sovittiin avoimesti, että romaniyhteisön jäsenet voivat neuvoa ja ohjata selvityksen tekijöitä kulttuurisissa asioissa sekä antaa palautetta, jos selvityksen tekijät eivät ole huomioineet jotain kulttuurin kannalta keskeistä seikkaa selvityksen toteutuksessa tai omassa toiminnassaan. Näin pyrittiin luomaan avointa ja luottamuksellista dialogia sekä tukemaan romaniyhteisön osallisuutta selvityksen kaikissa vaiheissa.

Lisäksi romanilasten ja saamelaislasten selvityksille koottiin yhteinen ohjausryhmä (liite 1). Ohjausryhmän tehtävänä oli toimia selvityksen tekijöiden tukena, käydä kriittistä keskustelua

selvityksen toteutuksesta ja arvioida myös tieteellisesti sen etenemistä. Ohjausryhmä kokoontui selvityksen aikana neljä kertaa. Lisäksi selvityksen tekijät olivat tarvittaessa yhteydessä ohjausryhmän jäseniin.

3.1 Osallistujien tavoittaminen

Selvitys käynnistyi verkostoitumalla paikallisten romanitoimijoiden kanssa. Lapsiasiavaltuutettu ja romaniasiain neuvottelukunta (2022) julkaisivat yhteisen tiedotteen selvityksen käynnistymisestä. Luottamuksen rakentaminen paikallisten sidosryhmien ja osallistujien kanssa oli selvityksen onnistumisen kannalta ensiarvoisen tärkeää.

Osallistujien tavoittamiseksi selvityksen tekijät keskustelivat paikallisten toimijoiden kanssa etukäteen selvityksen tarkoituksesta sekä siitä, että on tärkeää tavoittaa eri-ikäisiä, eri sukupuolta olevia ja erilaisista taustoista tulevia romanilapsia. Paikalliset toimijat valitsivat haastateltavat lapset. Tämä saattoi vaikuttaa haastateltavien otantaan niin, että haastateltaviksi valikoitui sellaisten romaniperheiden lapsia, joissa ollaan kiinnostuneita yhteiskunnallisista asioista, uskotaan selvitysten vaikuttavuuteen ja suhtaudutaan positiivisesti viranomaisiin. Vastaavaa otannan edustavuuden vääristymää on nähtävissä yleisestikin tutkimusten osallistujissa (Myllyniemi & Kiilakoski, 2019; Pääkkö & Gissler, 2018). Mahdollinen otannan vääristymä pyrittiin huomioimaan kyselylomakkeen jakelussa, jotta kysely tavoitti ja siihen innostui vastaamaan lapsia mahdollisimman monipuolisesti erilaisista taustoista.

3.2 Aineistonhankinta

Selvityksessä haluttiin tarjota mahdollisimman monelle romanilapselle mahdollisuus osallistua tiedon tuottamiseen. Lapsiasiavaltuutetun työ ja kansallinen lapsistrategia kohdistuvat alle 18-vuotiisiin lapsiin. Selvityksen alaikärajaksi määriteltiin 11 vuotta, jotta lapsi osaa lukea ja kirjoittaa sujuvasti. Myös tätä nuoremmilla lapsilla on kykyä ja halua osallistua tiedon tuottamiseen, mutta tässä selvityksessä ei ollut mahdollista käyttää useampia aineistonhankintamenetelmiä, jota nuorempien lasten osallistuminen olisi edellyttänyt.

3.2.1 Teemahaastattelut

Lasten teemahaastattelujen rungon (liite 2) laatimisessa hyödynnettiin lasten hyvinvoinnin kansallisten indikaattorien osa-alueita (lapsiasiavaltuutettu, 2014) ja keskusteluja erilaisten verkostojen, kuten selvityksen työryhmän, valtion liikuntaneuvoston ja Lasten ja nuorten ääni Euroopassa -hankkeen kanssa. Haastattelun teemoiksi muodostuivat: 1) kiinnostukset, 2) vaikuttaminen, 3) ihmissuhteet, 4) tunteet, 5) syrjintä ja suojelu sekä 6) tulevaisuus. Lisäksi haastateltavia pyydettiin pohtimaan,

millaisin kuvin he kertoisivat heille tärkeistä asioista romanikulttuurissa. Teemahaastattelurunkoa testattiin kahdella eri-ikäisellä lapsella ja kehitettiin testauksen pohjalta.

Haastatteluista laadittiin tiedotteet haastateltaville ja heidän huoltajilleen (liitteet 3 ja 4) sekä sarjakuva (kuva 1) selvityksen kokonaisuudesta. Sarjakuvan muotoon laaditun kuvatuen avulla haastattelija pyrki havainnollistamaan osallistujille visuaalisella tavalla selvityksen kulkua, koska selvitykseen liittyvät käsitteet ja tutkimuksellisen kontekstin hahmottaminen saattoivat tuntua lapsista haastavilta.

Kuva 1 Sarjakuva selvityksen toteutuksen vaiheista.

Tavoitteena oli haastatella 20 romanilasta. Haastattelijoina toimivat selvityksen tekijät. Lapset tavoitettiin paikallisten romanitoimijoiden kautta². Haastattelijat osallistuivat eri puolilla Suomea romaninyhteisöjen kokoontumisiin, joiden yhteydessä haastatteluja oli luontevaa järjestää. Haastatteluja varten pyydettiin järjestämään rauhallinen tila. Kahdestaan ennalta tuntemattoman haastattelijan kanssa oleminen saattaa tuntua lapsesta hämmäntävältä, joten osallistujien niin toivoessa haastattelut voitiin toteuttaa pari- tai ryhmähaastatteluina. Tärkeintä oli luoda lapsille miellyttävä ja turvallinen kokemus haastatteluun osallistumisesta.

Haastatteluun osallistuminen oli lapsille vapaaehtoista. Lapset antoivat suostumuksensa haastatteluun osallistumiseksi vastaamalla haastattelijan suostumusta käsittelevään kysymykseen kieltävästi tai myöntävästi. Tätä ennen haastattelijalla oli kertonut lapselle selvityksen toteutuksesta sekä käynyt läpi tutkimukseen osallistuvan oikeudet, yksityisyyden suojan, osallistumisen vapaaehtoisuuden sekä mahdollisuuden keskeyttää osallistuminen ilman erityistä syytä. Kaikki haastatteluun tulleet lapset olivat halukkaita osallistumaan haastatteluun. Yksi lapsi ei saapunut haastatteluun viime hetkellä tulleen esteen vuoksi. Huoltajalla oli mahdollisuus kieltää lapsensa osallistuminen haastatteluun, koska yhteyshenkilö sopi kaikki haastattelut yhdessä huoltajien kanssa. Huoltajilta ei pyydetty kirjallista suostumusta.

Paikalliset toimijat sitoutuivat hyvin selvityksen tiukkaan aikatauluun, ja haastattelut onnistuttiin järjestämään tavoiteajassa maaliskuun 2022 aikana. Lapset osallistuivat haastatteluun pääosin vapaa-ajalla. Yksi haastattelu toteutettiin koulun tiloissa koulupäivän aikana. Haastattelutilanteissa osallistujat saivat keskustella esitetyistä teemoista vapaasti ja haastattelijat esittivät keskustelun lomassa lisäkysymyksiä tai pyysivät kertomaan jostain asiasta lisää. Haastattelut tallennettiin äänitiedostoina. Tutustumis- ja lopetuskeskustelua ei tallennettu.

Lapsilla oli haastattelun lopuksi mahdollisuus antaa palautetta haastattelusta. Yksi haastatteluun osallistunut lapsi totesi: *”Tää olihan kivaa, kun pääsi jutteleen ihmisten kaa.”* Muutenkin palaute oli positiivista, vaikka haastattelua pidettiin myös jännittävänä. Etenkin etukäteen haastattelu oli mietityttänyt, kuten yksi lapsista sanoi: *”Mä luulin, että tää oli paljon pahempi.”* Osallistujat myös kokivat, että pääsivät kertomaan heille merkityksellisistä asioista, kuten yksi lapsista asiaa kuvasi: *”Ei tässä mitään häviölle jääny. Aika lailla sain suuni puhtaaksi sanoa tässä.”* Kiitokseksi osallistumisesta lapset saivat 10 euron arvoisen hampurilaisravintolalahjakortin.

Selvityksessä haastateltiin 18 lasta. Yhteensä toteutettiin 12 yksilö-, pari- tai ryhmähaastattelua. Haastateltavista yhdeksän oli tyttöjä ja yhdeksän poikia. Oletus sukupuolesta tehtiin ulkoisin perustein. Taustatietoina lapsilta kysyttiin, kumpaan kahdesta ikäjakaumasta he kuuluvat ja asuvatko he kaupungissa vai maaseudulla. Kuusi haastateltavaa oli iältään 11–13-vuotiaita ja 12 haastateltavaa 14–17-vuotiaita. Osallistujista 11 sanoi asuvansa kaupungissa, kuusi maaseudulla ja yksi ei osannut kuvata asuinpaikkaansa.

² Selvitykseen osallistuneiden lasten yksityisyyden suojaamiseksi tässä julkaisussa ei raportoida paikallisia toimijoita eikä paikkakuntia, joilla aineistoa kerättiin.

3.2.2 Kysely

Lasten haastattelujen pohjalta laadittiin sähköinen kyselylomake (liite 5). Kyselylomakkeen luonnos oli kommentoitavana selvityksen työryhmässä ja ohjausryhmässä. Kyselyn pituutta pohdittiin erityisen kriittisesti, ja monia kiinnostavia kysymyksiä jouduttiin jättämään pois. Kyselylomakkeeseen koevastasi kaksi romanilasta ja kolme pääväestöön kuuluvaa lasta. Kyselyn teemoiksi muodostuivat: 1) vapaa-aika, 2) koulu, 3) hyvinvointi, 4) ihmissuhteet ja 5) tulevaisuus. Vastausajaksi arvioitiin koevastausten perusteella 10–20 minuuttia.

Haastattelujen pohjalta laaditun sähköisen kyselyn linkki jaettiin toukokuussa 2022 sähköpostitse selvityksen työryhmän jäsenille sekä muille valtakunnallisille ja paikallisille romanitoimijoille. Heitä pyydettiin jakamaan kyselyä omissa verkostoissaan valmiin saatetekstin avulla. Kyselylinkin lisäksi sähköpostin liitteenä oli saate osallistujalle ja huoltajalle (liite 6). Tavoitteena oli saada kyselyyn sata vastausta. Koska viikoittaiset vastausmäärät olivat pieniä, oli oletuksena, että kysely ei ollut tavoittanut lapsia.

Kyselyn vastausaikaa päätettiin jatkaa kesäloman yli koulujen alkuun saakka. Lisäksi yhteistyössä romanityötä tekevän nuorisotyöntekijän kanssa pohdittiin tilaisuuksia, joissa lapsilla olisi mahdollista osallistua kyselyyn. Osallistuville lapsille päädyttiin antamaan kiitokseksi 10 euron hampurilaisravintolalahjakortti. Pidennetyn vastausajan aikana romanilasten kanssa toimivat aikuiset kannustivat lapsia vastaamaan kyselyyn ja lapsen niin halutessa lukivat kysymykset osallistujille ääneen ja kirjasivat vastaukset lomakkeelle. Tämä vastautapa oli osallistujille mieleinen, ja lopulta vastauksia saatiin lähes tavoiteltu määrä.

Lapset vastasivat kyselyyn vapaa-ajallaan. Kyselyyn osallistuminen oli lapsille vapaaehtoista. Huoltajilta ei pyydetty suostumusta lapsen osallistumiseksi kyselyyn, vaan lapsella oli linkin saatuaan mahdollisuus vastata kyselyyn myös itsenäisesti.

Kyselyssä lapsilla oli mahdollisuus kertoa mielipiteensä kyselystä. Suurin osa osallistujista piti kyselyä *”ihan hyvänä”, ”hyödyllisenä”* tai *”tärkeänä”*. Yksi osallistuja kuvasi, että kysely *”oli kiva ja hauska. Oli kiva avata omaa mielipidettään”*. Osa piti kyselyä *”liian pitkänä”, ”vaikeana”* tai *”tylsänä”*. Useampi osallistuja toi esille, että ei olisi yksin lähtenyt vastaamaan kyselyyn, mutta aikuisen tuki auttoi vastaamisessa. Osa osallistujista oli kokenut kyselyn toteuttamisen ja mahdollisuuden vastata merkittävänä. Yksi osallistuja totesi, että kysely *”auttoi aukaisemaan ajatuksia itsestäni ja kulttuuristani”*. Toinen taas pohti, että *”tämä oli herättävä koska minulle on normalisoitunut syrjintä”*. Osallistujat toivat vastauksissaan myös esille, että he toivovat, että vastauksista on hyötyä. Vastausten perusteella voidaan todeta, että lapset suhtautuivat kyselyyn pääosin positiivisesti ja osallistuminen koettiin tärkeäksi.

Kyselyyn vastasi yhteensä 94 lasta. Selvityksen kyselyaineiston muodostivat ne 93 vastausta, joiden vastaajat kokivat olevansa romaneita. Kyselyyn vastanneista romanilapsista 52 oli tyttöjä ja 40

poikia. Yksi valitsi vaihtoehdon ”*molemmat, muu tai en halua kertoa*”. 28 osallistujaa oli iältään 11–13-vuotiaita ja 65 osallistujaa 14–17-vuotiaita. Osallistujista 50 sanoi asuvansa ison kaupungin lähiössä tai laita-alueella, 16 pikkukaupungin tai kunnan keskustassa, 15 ison kaupungin keskustassa ja 11 pikkukaupungin tai kunnan harvaan asutulla alueella tai maaseudulla. Yksi vastaaja ei osannut määritellä asuinpaikkaansa.

3.3 Aineiston analyysi

Selvityksen aineistona oli 18 lapsen haastattelut ja 93 lapsen vastaukset kyselyyn. Aineisto analysoitiin sisällönanalyysillä ja tilastollisin perusmenetelmin.

Haastattelujen analyysi aloitettiin haastattelijoiden yhteisellä keskustelulla. Keskusteluja käytiin jokaisen haastattelun jälkeen, ja ne auttoivat seuraavien haastattelujen toteuttamisessa ja lasten kohtaamisessa. Tallennettujen haastattelujen pituus oli 21 min –1 h 8 min. Yhteensä haastatteluaineistoa kertyi 7 h 37 min. Haastattelutallenteet litteroitiin sanasta sanaan. Litteroitua aineistoa kertyi yhteensä 163 sivua rivivälillä 1,15. Litteroidusta aineistosta poistettiin kaikki välittömät tunnistetiedot. Litteraatit tarkastettiin kuuntelemalla haastattelut kirjaten havaintoja, ja tämän jälkeen äänitallenteet poistettiin sanelimilta. Aineistoa järjestettiin aineistolähtöisen sisällönanalyysin avulla.

Kyselyaineiston analyysi alkoi aineistoon tutustumisella. Ensimmäiset havainnot antoivat kuvan vastausten painotuksista ja kysymysten asettelujen toimivuudesta. Monet vastaukset olivat aikuisten kirjaamia lasten sanelun pohjalta. Ilahduttavaa oli, että vastaukset oli kirjattu lasten puheen mukaisesti. Lapset olivat ymmärtäneet kysymykset, ja pitkästä kyselystä huolimatta vastausinnostus oli säilynyt viimeisiin kysymyksiin asti. Vastauksia oli tasaisesti kaikissa kysymyksissä.

Monivalintakysymysten vastauksia ja osaa avovastauksista tarkasteltiin perusjakaumien avulla. Vastaukset koodattiin ensin luokkiin esiintyvyyden mukaan kysymyksittäin. Tämän jälkeen luokat yhdistettiin kyselylomakkeen teemojen mukaisesti. Myös haastattelujen aineisto ryhmiteltiin kyselylomakkeen teemojen mukaisesti.

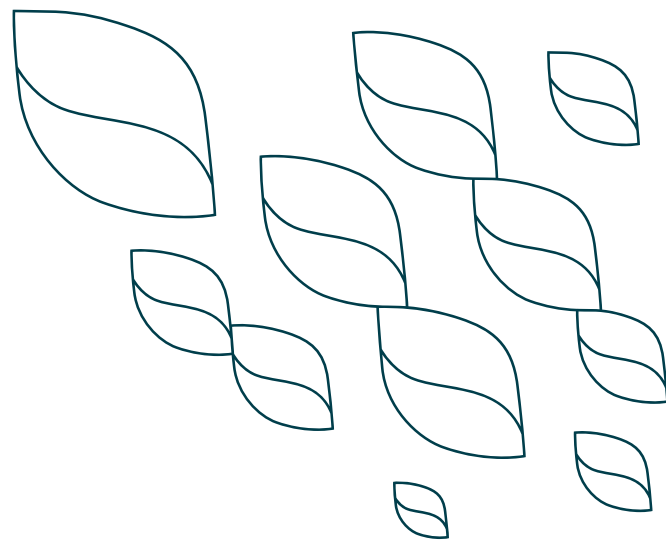
Tilastollista analyysiä tehtäessä huomioitiin otoksen pieni joukko. Vastanneiden pienen määrän takia määrälliset tulokset eivät ole tilastollisesti merkitseviä. Pienestä aineistosta huolimatta on kuitenkin huomioitava, että selvityksen otos on suuri 11–17-vuotiaiden romanilasten määrään suhteutettuna – arvion mukaan jopa noin kymmenen prosenttia. Esimerkiksi Nuorisobarometrissa 1 835 vastaajan otos kattaa noin 0,2 prosenttia samanikäisestä väestöstä (ks. Kiilakoski, 2021).

Romanilasten varhaiskasvatusta ja esiopetusta käsitelleen selvityksen (Rajala & Schwartz, 2020) mukaan Suomessa on noin 9 200 romanina. Tilastokeskuksen (2022) mukaan Suomen väestöstä 10–19-vuotiaita on 11 prosenttia. Tämän tiedon valossa voidaan arvioida, että samankaltaisella väestörakenteella 11–17-vuotiaita romanilapsia olisi noin tuhat. Selvityksen avulla tavoitettiin 93–111

lasta³ eli noin kymmenen prosenttia 11–17-vuotiaista romanilapsista. Varmaa tietoa otoksen edustavuudesta ei ole, koska romanien lukumäärää Suomessa ei tosiasiallisesti tiedetä eikä etnistä taustaa tilastoida henkilötietolain asettaman kiellon takia.

3 Otoksen tarkka suuruus riippuu siitä, olivatko haastatteluihin osallistuneet ja kyselyyn vastanneet samoja vai eri lapsia.

4. Hyvinvointi ja oikeuksien toteutuminen romanilasten kertomana

Tämän selvityksen tarkoituksena oli tarkastella romanilasten hyvinvointia ja oikeuksien toteutumista lasten itsensä kertomana. Raportoinnin pääpaino on lasten esille tuomissa ajatuksissa, kokemuksissa ja näkökulmissa. Haastattelujen ja kyselyn tulokset esitellään kyselylomakkeen teemojen ja kysymysten mukaisesti ryhmiteltyinä. Aineisto-otteiden avulla tuodaan näkyväksi lasten omia sanoituksia haastattelu- ja kyselyvastauksissa. Selvityksen tuloksia peilataan muihin selvityksiin ja tutkimuksiin. Tekstin lomaan on valittu yksittäisiä lapsen oikeuksien sopimuksen artikloita⁴, joiden avulla voi pohtia, miten kyseiset lapsen oikeudet toteutuvat romanilasten elämässä.

4.1 Vapaa-aika

31 artikla Lapsella on oikeus levätä, leikkiä ja viettää vapaa-aikaa. Lapsella on oikeus tutustua taiteeseen ja kulttuuriin.

Kyselyssä lapsilta kysyttiin, miten vietät vapaa-aikaasi. Kotona olemiseen ja tekemiseen viittasi 47 prosenttia lapsista. Lähes yhtä moni (43 %) kertoi viettävänsä vapaa-aikaansa kavereiden kanssa. Perheen kanssa vietetyn ajan mainitsi 13 prosenttia lapsista. Loput 30 prosenttia mainituista vapaa-ajanviettotavoista olivat yksittäisiä mainintoja erilaisesta tekemisestä, kuten ulkona olemista, harrastuksissa käymistä ja töiden tekemistä. Nämä vapaa-ajanviettotavat saattavat todellisuudessa yhdistyä kavereihin, kotiin ja perheeseen, mutta vastauksista ei voitu tehdä suoraa johtopäätöstä.

Kyselyaineistossa kavereiden kanssa vietettyä aikaa kuvattiin olemisena ja hengailuna, eikä vastauksissa tullut esiin mikään tietty tekeminen. Sen sijaan haastatteluissa lapset kertoivat kavereiden kanssa viettämästään vapaa-ajasta monipuolisesti. Kavereiden kanssa vietettiin vapaa-aikaa ulkoillen, leikkien, pelaten ja kuunnellen musiikkia.

⁴ Tässä julkaisussa käytetyt YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen artikloiden lyhenteet ovat lapsiasiavaltuutetun toimiston käännöksiä ja julkaistu toimiston esitteissä. <https://lapsiasia.fi/esitteita-lapsen-oikeuksista>

"No mä tykkään olla ulkona joskus. Ja olla kavereitten kaa, leikkiä tai jutella tai jotain. Piilohippaa tai jotain semmoista."

"Ni tota koulua ja kavereitten kanssa oon ja pelaan ja kaikkee mitä normaali lapsi tekee."

"Mun mielestä on ihan kiva olla isolla porukalla. Me saatetaan kuunnella musiikkia ja mitä siinä nuorten kesken, kun jutellaan siinä ja näin."

"Ja sitten mä saatan puhua kavereiden kanssa videopuhelua, jos niinku asuu kauempana."

Lasten suosimia tapaamispaikkoja olivat koulu, oma koti ja kaverin koti sekä nuorisotalo, kirjasto, seurakunta tai ranta. Luontoon liittyviä mainintoja aineistossa oli vähän.

Perheen kanssa vapaa-aikaa vietettiin oleskelemalla tai auttamalla läheisiä.

"Auttelemalla äitiä ja mummoa."

Kotona vietetyn vapaa-ajan yhteydessä lapset mainitsivat pelit ja puhelimen. Lisäksi he mainitsivat muita kotona tapahtuvia puuhia kuten piirtämisen ja leipomisen sekä kotitöitä.

"Piirrän ja kuuntelen musiikkia. Katson elokuvia/sarjoja. Teen läksyjä."

"Olen ulkona, katson puhelinta, piirrän, leikin koirien kanssa."

"Siivoamalla ja tekemällä ruokaa."

"Pelaan tietokonepelejä."

4.1.1 Harrastaminen ja liikkuminen

Osallistujilta kysyttiin, onko sinulla harrastus⁵. Jatkokysymyksenä pyydettiin kertomaan, mikä harrastus. Lapsista 55 prosenttia kertoi harrastavansa jotain, ja 45 prosentilla lapsista ei ollut harrastusta.

Yleisimmin harrastaminen oli omaehtoista tekemistä, kuten *"piirtämistä"*, *"elokuvien katselua"*, *"musiikkia"* tai *"pelaamista"*. Lapsista, joilla oli joku harrastus, joka kolmas (36 %) kertoi harrastukseen jonkin liikuntamuodon kuten *"salilla käymisen"*, *"nyrkkeilyn"* tai *"tanssimisen"*. Muutamat vastaajat kertoivat harrastavansa joukkuelajeja kuten *"jalkapalloa"*.

Romanilasten harrastukset olivat samankaltaisia kuin muissakin tutkimuksissa, mutta muihin tutkimuksiin verrattuna keskimääräistä harvemmallalla romanilapsella oli jokin harrastus. Romanilapsista 55 prosenttia kertoi, että heillä on jokin harrastus, kun muiden tutkimusten mukaan harrastaminen

⁵ Kyselylomakkeella harrastamiseksi määriteltiin säännöllinen vapaa-ajan toiminta, jonka tarkoituksena on rentouttaa ja tuottaa mielihyvää, esimerkiksi pelaaminen, kuvaaminen, käsityöt, pyöräily, lukeminen, urheilu, musiikki ja eläimet.

on selvästi yleisempää. Lasten ja nuorten vapaa-aikatutkimuksessa (Salasuo, 2020) 91 prosenttia vastanneista kertoi harrastavansa jotain, ja Kouluterveyskyselyn 2021 (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2022) mukaan 95,8 prosentilla 8.–9.-luokkalaisista on jokin harrastus. Tuloksia vertailtaessa on kuitenkin huomioitava, että harrastuksista on eri kyselyissä kysytty hiukan eri tavoin, mikä voi vaikuttaa vastaajan käsitykseen siitä, mitä kyselyssä lasketaan harrastukseksi.

Selvityksessä 64 prosenttia lapsista toi esille harrastamisen mukavia puolia. Suuri osa osallistujista kertoi, että harrastamisessa oli kivaa itse tekeminen sekä harrastamisen tuoma hyvä olo ja rentoutuminen.

"Pystyy rentoutumaan, se vaan on kivaa ja mukavaa tekemistä."

"Harrastamisessa on mukavaa se kun saan tehdä sitä mistä tykkään."

Lasten mukaan harrastamisessa oli mukavaa myös omien vahvuuksien hyödyntäminen ja uuden oppiminen.

"Saa toteuttaa sitä missä on hyvä."

"Oppii uutta."

Kaverit mainittiin harrastamisen yhteydessä harvemmin kuin muita mukavaksi koettuja harrastamisen piirteitä. Haastatteluissa lapset kertoivat, että esimerkiksi lenkille ei aina kaipaa kaveria seuraksi, kun voi kuunnella musiikkia tai soittaa tutuille. Vähäiset maininnat kavereista voivat johtua myös harrastamisen omaehtoisuudesta, jonka vuoksi harrastamisen sosiaalinen puoli oli pienemmässä osassa.

Kuitenkin kun kysyttiin, liikutko yksin tai kavereiden kanssa ja miten, liikkuminen tapahtui useimmiten yhdessä kavereiden kanssa. Tulosten mukaan suurin osa lapsista liikkui säännöllisesti. Lapset kertoivat liikkuvansa esimerkiksi pelaten jalkapalloa, leikkien, pyöräillen ja lenkkeillen. Kaikki vastaukset eivät viitanneet suoranaisesti fyysiseen aktiivisuuteen, ja tällöin liikkumisen sosiaalinen puoli korostui liikunnallisuuden sijaan. Liikkumista yhdessä kavereiden kanssa kuvattiin vastauksissa myös liikkumisena paikasta toiseen esimerkiksi julkisilla kulkuneuvoilla tai kavereiden moottoriajoneuvoilla.

4.1.2 Harrastamisen esteet

Monet lapsista (42 %) eivät osanneet nimetä esteitä harrastamiselle tai eivät kokeneet estettä osallistua harrastuksiin. Etenkin jotain jo harrastavat lapset eivät kokeneet esteitä harrastamiselle. Lapsista kymmenen prosenttia kertoi myös, ettei halua harrastaa. Voidaankin tulkita, että harrastamattomuus koettiin myös omaksi valinnaksi.

Kymmenen prosenttia lapsista koki vaatetuksen estävän harrastamista. Syinä mainittiin muun muassa *"hame"*, *"romanivaatetus"* ja *"harrastuksen mukana tuleva vaatetus"*. Yhtä suuri osa (10 %)

koki, että harrastusten kalleus on este harrastamiselle. Romaninuurten vapaa-ajantoimintaa ja harrastamista pohdittaessa huomion arvoinen oli myös 14–17-vuotiaan kommentti: ”on vaikeaa mennä yksin romanina muiden kantasuomalaisten joukkoon.”

4.1.3 Hyvän olon paikat

Vapaa-aikaa voi lähestyä myös lasten kokemien hyvän olon paikkojen avulla. Lapsilta kysyttiin, mitkä ovat paikkoja, joissa saat olla oma itsesi ja pystyt rentoutumaan. Vastaukset osoittavat, että selkeästi yleisin hyvän olon paikka oli koti (kuvio 1).

perhe
koulu
kavereiden kanssa
koti
joka paikassa
ulkona

Kuvio 1 Lasten vastaukset kysymykseen ”mitkä ovat paikkoja, joissa saat olla oma itsesi ja pystyt rentoutumaan?”

Kodista oma huone oli erityisen tärkeä.

”Ja kotona, siellä on yleensä tämmöinen rauha kanssa ja pääsee ihan vaan olemaan, ei tarvitse ajatella mitään.”

”Oma huone. Se on mun semmonen oma maja, mihin kukaan muu ei saa tulla.”

”On hyvä mennä omaan huoneeseen lepäämään.”

Hyvän olon paikassa lapsella oli rauhallista olla ja siellä sai levätä. Hyvän olon paikkaa kuvasi myös ajan viettäminen samanhenkisten ihmisten kanssa ja saatu hyväksyntä.

”Semmoinen missä on paljon läheisiä ihmisiä.”

”Niinku on hyvä olla. Tulee semmonen filis, että niinkö nää oikeesti hyväksyy mikä mä oon.”

Aina kyse ei siis ole fyysisestä tilasta vaan pikemminkin tilan psyykkisestä ja sosiaalisesta turvallisuudesta. Myös Lapsibarometrissa 2022 (Tuukkanen, 2022) koti nousee erityisenä turvallisenä paikkana 6–7-vuotiaiden lasten vastauksissa.

4.2 Koulu

28 artikla: *Lapsella on oikeus käydä koulua. Peruskoulun täytyy olla ilmainen. Sääntöjen ja kasvatuksen koulussa pitää olla reiluja. Valtion täytyy tarjota mahdollisimman monelle lapselle tilaisuus jatkaa opiskelua peruskoulun jälkeen.*

29 artikla: *Koulun täytyy kehittää lapsen taitoja. Sen täytyy kehittää lapsen äidinkieltä sekä antaa tietoa lapsen omasta ja muiden maiden kulttuureista. Koulussa tulee kertoa lasten ja muiden ihmisten oikeuksista. Koulussa lapset oppivat, mitä monikulttuurisuus, ympäristönsuojelu sekä sukupuolten tasa-arvo tarkoittavat.*

Lapsilta kysyttiin, osallistuvatko he opetukseen koulussa vai kotiopetuksessa. Yhtä lukuun ottamatta kaikki osallistujat osallistuivat opetukseen koulussa. Kotiopetusta ei tästä syystä käsitellä tässä raportissa erikseen, vaan kotiopetukseen osallistuvan lapsen vastaukset on yhdistetty koulussa opetukseen osallistuvien vastauksiin.

4.2.1 Koulussa viihtyminen

Kaksi kolmesta lapsesta (67 %) sanoi viihtyvänsä koulussa hyvin tai melko hyvin. Joka neljäs (23 %) viihtyi silloin tällöin, ja hieman alle joka kymmenes (9 %) ei viihtynyt lainkaan.

Koulussa viihtymistä on selvitetty Kouluterveyskyselyssä 2021 (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2022) kysymällä, pitävätkö oppilaat koulunkäynnistä. 4.–5.-luokkalaisista 77 prosenttia ja 8.–9.-luokkalaisista 58 prosenttia kertoi pitävänsä koulunkäynnistä.

Kysyttäessä, mihin asioihin olet tyytyväinen koulussa, joka neljäs mainitsi olevansa tyytyväinen opettajiin, opetukseen tai saamaansa tukeen.

”Olen tyytyväinen että olen saanut hyvän opettajan.”

”Olen tyytyväinen kun opin uusia asioita esim. virkkaus.”

”Saan tarvittavan tuen koulusta. Opiskelen ammattikoulussa. Peruskoulu oli haastavaa, koska en saanut tarvittavaa tukea kun vasta viimeisellä luokalla. Pääsin pienryhmäluokkaan.”

Koulu näyttäytyi monen lapsen puheessa tärkeänä juuri kavereiden takia. Kavereita tavattiin välitunnilla, ja he tukivat koulunkäynnissä ja vaikuttivat siten myös koulumenestykseen.

”Kouluun on kiva mennä kavereiden vuoksi.”

”Ja joka välkkä yleensä on eri porukka ja missä liikutaan. Niin saattaa soittaa jollekin, että hei missä te ootte ja sit mennään sinne kaikki.”

”No mun kaverit on niinku tsempannut minua jossain kokeissa.”

”Esim. vaikka lukea kokeisiin ja en mä yleensä lue. Sit ne sano, et jos sä luet mäkin luen. Kyl mä sit luen.”

Myös omien kavereiden poissaolo koulusta saattoi aiheuttaa huolta yksin jäämisestä ja haastetta opetukseen keskittymisessä.

”Ehkä se, kun mä en löytänyt mun kavereita välkällä, niin sit mä jouduin olla yksin välkällä.”

”Mun mielestä, tunnilla on vaikeampi keskittyä, koska ei ole niitä kavereita aina vieressä.”

Tyytyväisyyttä kouluun lisäsi lasten mielestä myös välitunnit ja ruoka. Vain yksittäisissä vastauksissa näkyi välinpitämättömyys koulua kohtaan.

4.2.2 Muutostoiveita koulussa

Lapsilta kysyttiin, mihin asioihin he toivoisivat muutosta koulussa. Kolmasosa (33 %) romanilapsista ei kaivannut muutosta koulussa mihinkään. 18 prosenttia lapsista kaipasi muutosta opettajien toimintaan ja 13 prosenttia yksilöiden tarpeiden huomiointiin.

Lapsilla ei ollut vahvaa tunnetta siitä, että opettajat puuttuisivat heidän kokemaansa syrjintään. Lapset toivoivat myös, että opettajat ottaisivat heidät tosissaan niin opiskelun kuin syrjintätilanteiden suhteen.

”Opettajat voisi ottaa enemmän huomioon romani lapset, ja eikä jättää syrjään, vaan koska oletetaan, että ei romani lapsia kiinnosta koulunkäynti. Se voi joskus olla vaan heikkoa itsetuntoa, ujoutta tai että tuntee itsensä ulkopuoliseksi.”

Koulumotivaation ja -menestyksen esteiksi voikin nousta kouluympäristössä esiintyvä vähemmistöasemaan liittyvä syrjintä, ulkopuolelle jättäminen, alisuoriutuminen, oppimisen ja koulunkäynnin tuen puute sekä opettajien ennakkosenteet romanilasten tai heidän vanhempiansa suhtautumisessa kouluun. Yksilöllisen tuen saaminen, syrjintään puuttuminen ja kaikkien kohtaaminen tasa-arvoisesti olivat selkeitä lasten esittämiä toiveita koulun kehittämiseksi. Lapset ehdottivat näihin ratkaisuksi arvojen ja asenteiden muutosta sekä aktiivisuutta romaneja kohtaan esimerkiksi tutustumalla romanilapsiin ennakkoluulottomasti. Turvaamalla nämä lasten mainitsemat perusasiat voidaan odottaa myös oppimisen helpottuvan.

”Kiusaamiseen pitäisi puuttua paremmin ja opettajat ottaisi kiusaamisen tosissaan.”

”Rasismiin. Olen koulun ainut romani. Minua kiusataan siitä asiasta melko usein. Itse en siitä välitä koska olen ylpeä siitä mitä olen. Opettajat eivät puutu asiaan.”

4.2.3 Perheen ja sukulaisten tuki

Haastattelun tulokset tuovat esille, että myös perheen ja sukulaisten merkitys näkyi koulunkäyntiin liittyvissä asioissa. Vanhemmat olivat puuttuneet koulussa tapahtuvaan kiusaamiseen ja puolustaneet lapsia. Perheen lisäksi serkut ja muut sukulaiset kannustivat opiskelemaan ja valoivat uskoa mahdollisuuteen oppia.

”No esim jos on jotain vaikeita koulujuttuja, niin sitten ne sanoi, että joo kyllä sä pystyt siihen ja tälleen.”

”Koska mullahan on yks serkku joka oikeesti on, että sä pystyt siihen. Kannustaa et sä kyl pystyt siihen.”

Haastattelujen tekohetkellä oli käynnissä covid-19-pandemia. Ainoa pandemiaan liitetty myönteinen asia oli etäkoulu, koska silloin aamulla sai nukkua pidempään.

”Oli niillä tunneilla ja teki ne tehtävät ja ei tarvi mennä mihinkään.”

Etäkoulu ei kuitenkaan ollut ainoastaan myönteinen asia, vaan siihen liittyi myös monia oppimiseen, sosiaalisiin suhteisiin ja arjen rytmittymiseen liittyviä kielteisiä asioita, joissa vanhemmakaan eivät aina pystyneet olemaan tueksi.

”No on laiskistunut esim. koulun suhteen. Esim. silloin ku oli noita etäopetusjaksoja, eli kotona vaan ja siinä samalla teki koulua ja kaikkea.”

”Mä en hirveesti käytä mitään läppäreitä ja semmosia. Mä en osannut hirveemmin käyttää niitä.”

Opettajien tuella etäopetusjaksoistakin selvittiin.

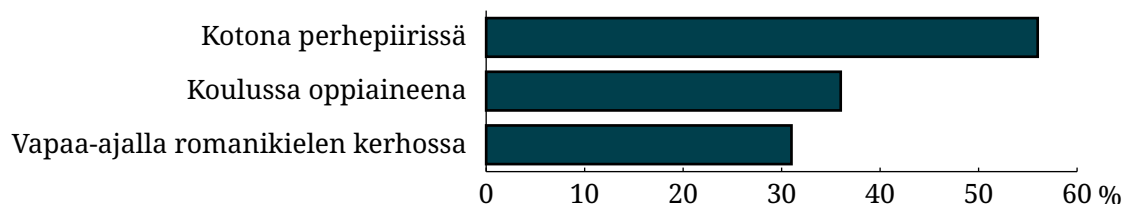
”No silloin mä tein niitä tehtäviä, niin opettaja aina saattoi olla puhelussa. Ja selitti että, miten sitä tehdään näin ja tälleen näin.”

4.2.4 Romanikielen oppiminen

Romanilapsista 92 prosenttia kertoi haluavansa oppia romanikieltä tai oppia sitä lisää. Romanikieltä haluttiin oppia mieluiten kotona perhepiirissä (56 %), koulussa oppiaineena (36 %) tai vapaa-ajalla romanikielen kerhossa (31 %) (kuviokuva 2).

Hieman alle kolmannes halusi oppia romanikieltä useammassa näistä tilanteista. Lasten esiin tuomista ajatuksista näkyi arvostus omaa kulttuuria kohtaan.

Johtopäätöksenä voidaan todeta, että saattaa olla olemassa reittejä motivoida lapsia opiskelemaan muitakin oppiaineita, kun tilanne ja lähtökohdat ovat mieluisat. Oppimisen monimuotoisuuteen tulee kiinnittää huomiota ja löytää yksilölliset tavat oppia.

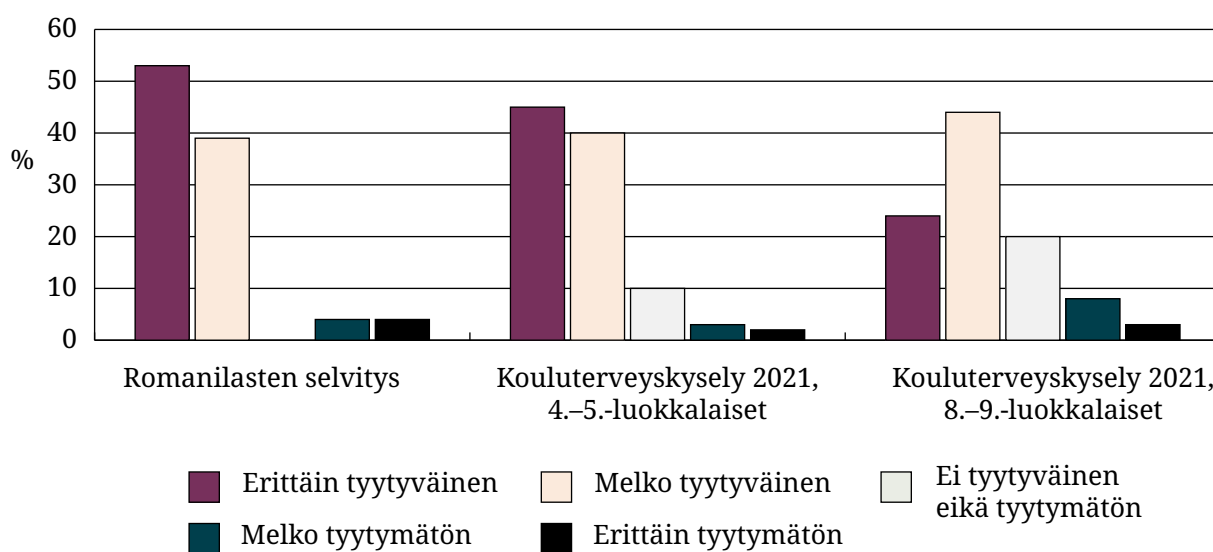

Kuvio 2 Vastausjakauma kysymykseen ”haluaisitko oppia / oppia lisää romanikieltä?”

4.3 Hyvinvointi

Lapsilta kysyttiin, kuinka tyytyväisiä he ovat elämäänsä. Suurin osa romanilapsista (53 %) kertoi olevansa erittäin tyytyväisiä elämäänsä, ja 39 prosenttia kertoi olevansa melko tyytyväisiä (kuvio 3). Neljä prosenttia romanilapsista oli melko tyytymättömiä ja neljä prosenttia erittäin tyytymättömiä elämäänsä.

Kouluterveyskyselyyn 2021 (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2022) tuloksiin verrattuna selvitykseen osallistuneet romanilapset ovat hieman keskimääräistä tyytyväisempiä elämäänsä, vaikkakin myös erittäin tyytymättömien osuus on Kouluterveyskyselyyn verrattuna suurempi.

Kuvio 3 Vastausjakauma kysymykseen ”kuinka tyytyväinen olet elämääsi?” tämän selvityksen kyselyssä sekä Kouluterveyskyselyssä 2021.

4.3.1 Romanien tavat, perinteet ja romanikulttuuri

30 artikla: *Vähemmistöryhmään tai alkuperäiskansaan kuuluvalla lapsella on oikeus omaan kulttuuriinsa ja kieleensä. Hänellä on oikeus harjoittaa uskontoaan yhdessä muiden ryhmän jäsenten kanssa.*

Hyvinvoinnin yhtenä peruspilarina voidaan pitää kulttuuri-identiteettiä ja sen merkitystä omassa elämässä. Lapsilta kysyttiin, mikä sinulle on tärkeää romanien tavoissa, perinteissä ja romanikulttuurissa⁶. Osallistujat toivat esille monia romanikulttuuriin liittyviä tapoja (kuvio 4).

yhteisöllisyys
kunnioitus
vanhempien ihmisten kunnioitus
käytöstavat
kieli vaatetus puhtaus perhe kaikki

Kuvio 4 Lasten vastaukset kysymykseen ”mikä sinulle on tärkeää romanien tavoissa, perinteissä ja romanikulttuurissa?”

Eniten mainintoja oli käyttäytymiseen ja vanhempien kunnioittamiseen liittyen.

”Käytöstavat kuten ollaan kohteliaita kaikille.”

”Kunnioitus, teitteleminen, väistäminen”

Myös romanikulttuuriin liittyvä yhteisöllisyys ja toisista huolehtiminen mainittiin monissa vastauksissa.

”Se että ollaan yhdessä ja käydään kylässä enemmän kuin päiväestö.”

”Se ettei jätetä ketään yksin.”

”Perhe on tärkeä, tärkeää on elää ja olla yhteydessä muiden romanien kanssa. Kaveruus sekä kunnioittaminen kaikkien välillä.”

6 Lisätietoa romanikulttuurista <https://romanomissio.fi/tietoa-romaneiden-kulttuurista/>

Puhtauteen liittyen mainittiin erityisesti keittiöön ja ruokailuvälineisiin liittyvät säännöt.

"No ei saa mennä keittiöön ilman tämmöisiä vaatteita, päivävaatteita."

"Niinku no esim., että jos meen vaikka keittiöön, niin sinne ei laiteta puhelinta pöydälle."

"Ja sitten esim. ruokalassa, jos sulta tippuu vaikka haarukka, niin sitten se pitää viedä pois ja vaihtaa toiseen."

Suurin osa haastatteluun osallistuneista lapsista piti romanasuun pukeutumista kunnia-asiana ja aikoi pukeutua siihen itsekin.

"Vaatteista näkee, että kuuluu romaniyhteisöön."

"Ja vaatetus, se tulee tärkeeks mitä kauemmin on pitäny."

Monet lapset olivat sitä mieltä, että kaikki tavat ja perinteet ovat tärkeitä.

"Itse kulttuuri kokonaan."

"Se että kunnioitetaan vanhempia ihmisiä. Pidetään kiinni romani tavoista. Puhtaustavat on hyvin tärkeää minulle. Minulle on tärkeää romanipukuun pukeutuminen. Minulle on tärkeää romani musiikki."

Etenkin haastateltavat toivat esille, että romanikulttuuri ei ole yhtenäinen vaan perheillä ja suvuilla on omia tapojaan ja perinteitään, joita he haluavat ylläpitää.

"Ku ei kaikki romanit oo samanlaisia... Niin, ja kun aika monella eri suvuilla on eri tapoja."

"Eikä se vaatetus oo aina. Niin ei se tee romania vaan se että miten käyttäytyy."

Tapoihin ja kulttuuriin liittyi myös asioita, joita haastateltavat eivät pitäneet mukavina.

"Ku kummalki vanhemmal on romanivaatteet, jos mä meen niitten kaa ulos, kyl näkee et aina kattoo aina välillä vinoon oikeen."

"Jotkut osaa käyttäytyä ja jotkut ei osaa käyttäytyä."

Lapset toivat esille, että romanikulttuuriin liittyvien tapojen noudattaminen on helppoa, kun on kasvanut niihin koko ikänsä.

"Voi ne joidenkin mielestä olla vähän outoja, mut ku sä oot itse elänyt aina siinä niin ei ne sitten ole mitenkään outoja."

"No mun mielestä se on helppoa, koska mä oon pienestä asti kasvanut siinä. Se on tullut automaattisesti."

Lasten vastauksista välittyy ylpeys omista juurista. Romani-identiteetti ja tietoisuus romanien tavoista, perinteistä ja kulttuurista oli vahvaa, vaikka osallistujat toivatkin esille, että he ovat ihan tavallisia lapsia ja tekevät samoja asioita kuin muutkin lapset.

4.3.2 Tunteet

Haastatteluissa lapset sanoittivat runsaasti erilaisia tunteita kuten iloa, surua, vihaa, onnellisuutta, nolostumista, väsymystä, hermostuneisuutta, pelkoa, ahdistusta, jännitystä, turhautumista, tylsistymistä ja ikävää.

”Vihaisuus siitä, jos ihminen on ärsyttävä tai silleen näsäviisas.”

”Joo, mutta nolostuminen, niin se voi johtuu monista eri aiheista, menneisyydestä, jostain minkä on joskus ottanu jonkun videon tai kuvan, ku on pelleilly tai jotain.”

”No vähän semmosta hermostuneisuutta, jos ei osaa tehdä vaikka jotain läksyjä.”

”Tylsistyminen. Yleensä illalla, kun ei jaksa tehdä mitään, mutta silti ei jaksa valvoa.”

Lasten nimeämien tunteiden kirjo oli laaja. Epäonnistumiset aiheuttivat surun lisäksi vihaa. Vihaa koettiin myös näsäviisastelusta ja tahallisesta ärsyttämisestä. Epävarmuus aiheutti nolostumista, ahdistuneisuutta, hermostuneisuutta ja pelkoa. Pelkona oli, että muut nauravat epäonnistumisille. Väsymystä ja tylsistyneisyyttä tunnettiin iltaisin kotona. Sitä ei kuitenkaan pidetty pelkästään huonona asiana, vaan se kuului osaksi rentoutumiseen.

Kyselyssä lapsilta kysyttiin kolmella erillisellä kysymyksellä, mitkä asiat elämässä tekevät iloiseksi ja surulliseksi ja mitkä asiat pelottavat.

Iloiseksi tekeviksi asioiksi 51 prosenttia lapsista mainitsi perheen ja 43 prosenttia kaverit (kuvio 5).

Kuvio 5 Lasten vastaukset kysymykseen ”mitkä asiat elämässäsi tekevät sinut iloiseksi?”

”Se että minulla on perhe, minulla on äiti ja isä.”

”Aina kun näkee hyvät kaverit, vaikka kaupungilla tulee vastaan, niin tulee aina hyvä mieli.”

Kaverit saivat hyvälle tuulelle, ja tapaamiset ilahduttivat. Myös lemmikin kohtaaminen tuotti iloa.

”Öö no kotona on silleen että mut tekee iloiseksi se, että mä pitkän raskaan koulupäivän jälkeen mä nään mun koiran.”

Erityisen iloiseksi lapset tulivat ihmisistä, jotka oikeasti halusivat olla yhdessä.

”Ja se tekee iloiseksi että ku jotkut ihmiset ne ei halua olla mejän tyyppisten ihmisten kanssa tekemisissä tai vanhemmat ei anna tai jotain tämmöstä. Ni sekin tekee iloiseksi, että on mukava ihminen ja näin ja sit se saa vielä olla sun kanssa ni sit ei tarvii olla sillee salassa tai just tämmöstä.”

”Ja sitten koulussa viimeks teki mut iloiseksi se, että joku sellainen meidän luokkalainen, joka ei ikinä puhu mulle, niin se tuli puhuun mulle silleen, et ”jes hyvä peli” ja kaikkea tällaista.”

Toisen tuottama ilo ja ystävällisyys saattoivat jopa yllättää, ja ne tuottivat hyvää mieltä pitkän aikaa.

Perheen ja kavereiden lisäksi lapset mainitsivat iloa tuottavana asiana tilanteen, jossa omat ja muiden perheenjäsenten perusasiat kuten ruoka, terveys ja raha olivat kunnossa. Iloa tuotti myös oma onnistuminen. Onnistumisia saattoi tulla koulussa, peleissä, moottoriajoneuvohankinnoissa tai opiskelupaikan saamisessa. Isommissa asioissa esimerkiksi tulevaisuuden suhteen tuli iloita jokaisesta vaiheesta, koska lasten sanoin on hyvä edetä ”askel kerrallaan”.

”Se, että muutkin perheessä voivat hyvin koska se vaikuttaa minuunkin.”

”Jos mä oon koulussa voittanut jonkun tuota, vaikka koripalloperin tai jotain tollasta.”

”No varmaan se, kun myö sain sen auton ostettua.”

”No vaikka siitä, että mä viime viikolla, laitoin hakemukset tonne ammattikoululle.”

”Että, ku mopo toimii.”

Lapsilta kysyttiin myös, mitkä asiat tekevät surulliseksi (kuvio 6). Yleisin vastaus (26 %) liittyi kiusaamiseen, syrjintään ja rasismiin. Toiseksi yleisin vastaus (22 %) oli, ettei lapsi koe surua tai ei osaa nimetä surua aiheuttavia asioita. Yhdeksän prosenttia lapsista toi surua aiheuttavana asiana esille ongelmat lähipiirissä, kuten välinpitämättömyyden lasta kohtaan tai vanhempien päihteiden käytön.

”Surullista miten paljon on syrjintää. On surullista että osa näkee minut varkaana, huonona, tyhmänä.”

Haastatteluissa lapset toivat esille surua aiheuttavana asiana myös epäonnistumisen koulussa. Osallistujat kokivat surua siitä, että eivät pärjää koulussa, vaikka ovat yrittäneet panostaa kouluun.

”No jos tulee joku tosi huono numero, jos sä oot yrittäny panostaa esim.”

”Se on vähän alkanu harmittaa ku mä en oo kovin hyvä vaikka mä yritän.”

syrjintä en tiedä kiusaaminen rasismi epäonnistumiset perhesuhteet

Kuvio 6 Lasten vastaukset kysymykseen ”mitkä asiat elämässäsi tekevät sinut surulliseksi?”

Lisäksi riitely, kuolema ja rahahuolet aiheuttivat surua.

”Hmm no joo, riidathan tekee sitä ja erimielisyydet ja sit semmoset, jos ei tuu ihmisen kanssa toimeen.”

”Varmaan se, kun miun pupu kuoli.”

”No se sota.”

”Bensa.”

”Jos raha loppuukin.”

Lapset kertoivat, että riitelyn seurauksena kavერიipiiri saattoi vaihtua ja yhteydenpito vanhoihin kavereihin jäädä. Surua aiheutti, jos ihmiset olivat toisilleen tarkoituksella inhottavia esimerkiksi sosiaalisessa mediassa. Riitaa tuli myös sisarusten välillä. Läheisten, lemmikkien ja kotieläinten kuolema, läheisten sairaudet ja Venäjän hyökkäyssota Ukrainaan tekivät surulliseksi. Hintojen nousu ja etenkin bensan hinta saivat moottoriajoneuvoja käyttävät lapset surullisiksi. Surua ja huolta oli myös yleisesti rahan loppumisesta, koska lapset kokivat, että opiskelukaan ei varmista työtä tulevaisuudessa.

Kysyttäessä, mitkä asiat pelottavat, 42 prosenttia lapsista ei osannut nimetä pelottavaa asiaa tai ei kokenut pelkäävänsä mitään. Romanilapsista 19 prosenttia sanoi pelkäävänsä elämänmuutoksia, tulevaisuutta ja aikuistumista. 15 prosenttia osallistujista kertoi erilaisista fobioista kuten käärmeistä, hämähäkeistä ja korkeista paikoista. Lisäksi oli mainintoja sodasta, koronasta, kuolemasta ja maailmanlopusta.

”Se että onnistunko elämässä.”

”Miten pääsen opiskelemaan. Sit kun haluan asunnon ja töitä niin saanko niitä.”

”Tulevaisuus. Työllistynkö ja menestynkö elämässä.”

”Korona ja sota pelottaa. Mitä jos Suomeen tulee sota”

Monia pelkoja yhdistävät tulevaisuuteen suuntaavat ajatukset. Kysyttäessä tulevaisuudensuunnitelmista lapsilla oli selvillä, mitä he haluaisivat opiskella tai tehdä työkseen. Huolestuttavaa on, että tästä huolimatta tulevaisuus näyttäytyi pelottavana.

Vastausten perusteella tunteisiin vaikuttivat oma vireystila, omat kokemukset ja toisten reaktiot. Myös yhteiskunnalliset asiat kuten covid-19-pandemia ja Venäjän hyökkäyssota Ukrainaan vaikuttivat lasten kokemiin tunteisiin. Myös lapsiasiavaltuutetun Nuoret neuvonantajat -tapaamisessa yläkoululaisten kanssa (lapsiasiavaltuutettu, 2022) lapset mainitsivat pelottavina asioina yhteiskunnallisia asioita kuten väkivallan ja sodan.

Osallistujilta kysyttiin erillisellä kysymyksellä, miten ajattelet ajankohtaisten ilmiöiden kuten koronan, sodan tai ilmastonmuutoksen vaikuttavan elämääsi. 43 prosenttia lapsista koki, että ne eivät vaikuta elämään mitenkään. Monissa lasten vastauksissa tuotiin esille pelkoa sodasta ja ikäviä kokemuksia covid-19-pandemiasta. Sen sijaan erityisesti ilmastonmuutokseen liittyviä mainintoja ei ollut lasten vastauksissa lainkaan. Maailmantilanne kriiseineen näkyy aineistossa kokonaisuudessaan melko vähän.

4.3.3 Terveystä huolehtiminen

Kysyttäessä, kuinka tyytyväinen olet terveydentilaasi, 49 prosenttia romanilapsista sanoi olevansa erittäin tyytyväisiä, 38 prosenttia melko tyytyväisiä ja 13 prosenttia melko tyytymättömiä terveydentilaansa. Kukaan ei ollut erittäin tyytymätön terveydentilaansa. Vuoden 2021 Kouluterveyskyselyssä (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2022) 8.–9.-luokkalaisista 30 prosenttia koki terveydentilansa erittäin hyväksi ja 44 prosenttia melko hyväksi. Romanilasten voidaan siis tulkita olevan hieman keskimääräistä tyytyväisempiä terveydentilaansa, vaikkakin vastauksia vertailtaessa on syytä ottaa huomioon pieni ero kysymyksenasettelussa.

Jatkokysymyksenä kysyttiin, miten huolehdit terveydestäsi. Yleisiä vastauksia olivat ”nukkumalla”, ”syömällä”, ”liikkumalla”, ”ulkoilemalla” ja ”pitämällä huolta hygieniasta”. Lasten vastaukset olivat pääasiassa fyysisen terveyden ylläpitoon liittyviä asioita. Psykkiseen ja sosiaaliseen hyvinvointiin liittyen oli yksi suora vastaus: ”Saan puhua perheen kanssa ja kavereiden, he tukevat.”

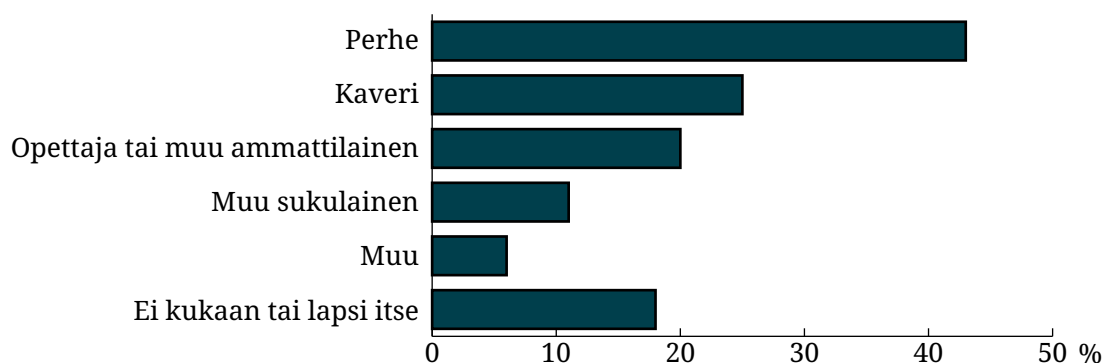
Lapset saattoivat yhdistää terveyteen liittyvän kysymyksen erilaisiin terveystieteisiin, joihin he vastaavat esimerkiksi kouluterveydenhuollon kautta, tai mielenterveyden liittäminen terveydestä huolehtimiseen ei tullut lapsille mieleen. 19 prosenttia vastaajista sanoi, ettei huolehdi terveydestään mitenkään tai ei osaa sanoa, miten huolehtii terveydestään.

4.3.4 Vaikuttaminen

12 artikla: *Lapsella on oikeus sanoa mielipiteensä asioista, jotka koskevat häntä itseään. Aikuisten täytyy selvittää lasten mielipide ennen kuin he tekevät lapsia koskevia päätöksiä. Lapsen mielipide tulee ottaa huomioon päätöksissä hänen ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti. Aikuisten täytyy perustella päätökset lapselle niin, että hän ymmärtää ne.*

13 artikla: *Lapsella on oikeus sanoa vapaasti mielipiteensä ja kertoa mielipiteistään muille. Mielipiteillä ei saa kuitenkaan loukata toisia ihmisiä.*

Lapsilta kysyttiin, kuka on kysynyt tai rohkaissut sinua kertomaan ajatuksiasi tai mielipiteitäsi. Useimmiten mainittiin perhe tai joku perheenjäsen (43 %) (kuvio 7). 25 prosenttia lapsista mainitsi kaverit, 20 prosenttia opettajan tai muun ammattilaisen kuten nuorisotyöntekijän, romanityön-ohjaajan tai terapeutin. 11 prosenttia mainitsi muun sukulaisen kuten serkun tai isovanhemman ja kuusi prosenttia muita ihmisiä. 18 prosenttia lapsista vastasi, että kukaan ei ole kysynyt tai rohkaissut kertomaan ajatuksia tai mielipiteitä tai että lapsi kertoo ne itse.

Kuvio 7 Vastausjakauma kysymykseen ”kuka on kysynyt tai rohkaissut sinua kertomaan ajatuksiasi tai mielipiteitäsi?”

Tulosten mukaan lapset keskustelivat ajatuksistaan ja mielipiteistään nimenomaan vanhempiensa kanssa ja saivat heiltä rohkaisua ajatuksistaan puhumiseen.

”Mun äiti tukee mua onneks kaikessa. Muuten oisin pulassa koko Suomessa.”

”Isä on rohkaissut minua paljon. Hän puhuu paljon siitä, että pitää olla oma itsensä ja mennä leuka pystyssä ylpeänä itsestään.”

Lapset kertoivat olevansa myös itse aloitteellisia ajatuksistaan ja mielipiteistään puhumisessa. Vanhempien rooli läsnä olevana kuuntelijana vaikuttaa olevan tärkeä lapsille.

”Kyllä mua kuunnellaan kotona aika paljon.”

”Joo yleensä se mun isovelji, se kuuntelee mua ja sitten iskä.”

Lapsilta myös kysyttiin, millaisissa asioissa sinun ajatuksillasi tai mielipiteilläsi on ollut vaikutusta kotona, koulussa ja vapaa-ajalla. Kysymys oli ehkä vaikea, koska lapset vastasivat usein (57 %), että eivät osaa sanoa tai eivät tiedä.

Kotona lapset kokivat voivansa vaikuttaa siihen, mitä syödään ja mitä tehdään perheen kanssa. Lapset olivat myös saaneet päättää, osallistuvatko perheen menoihin.

"No mikä nyt heti tulee mieleen, niin ku lähdetään miettimään, mitä ruokaa tehdään."

"Jos on jotain perusjuttuja, että tehdäänkö tätä, mennäänkö jonnekin, niin kyllä siinä sitten kuunnellaan niinku muakin ja muita."

"Välillä on taas sitte silleen tehty, että mä saan jäädä kotiin."

Myös esimerkiksi "pukeutumisessa", "oman huoneen sisustuksessa" ja "arkipäivän askareissa" lasten ajatuksilla ja mielipiteillä on ollut vaikutusta.

Osallistujat kertovat kuitenkin kotoa myös tilanteista, joissa eivät tule kuulluksi tai joihin he eivät voi vaikuttaa.

"Sit ne vaan päättää, jonkun paikan mihinkä mennään."

"En juuri mihinkään. Saan tehtävät ja teen ne."

"Niin riippuu millä päällä meidän vanhemmat on."

"No niinku kyllä pystyy puhumaan, mut en ees tiiä, ottaako ne aina niin tosissaan."

Osa osallistujista koki, että vanhemmat eivät ota huomioon heidän mielipiteitään, ja osa jopa pohti, kuuntelevatko vanhemmat, mitä heillä on kerrottavaa ja suhtautuvatko vanhemmat heidän sanomisiinsa vakavasti.

Kouluun liittyen yleisin vastaus oli, että lasten ajatuksilla tai mielipiteillä ei ole ollut vaikutusta mihinkään. Yksittäisiä mainintoja oli muun muassa opintoihin, oppilaskuntaan, kouluaineisiin sekä koulun tapahtumiin ja retkiin vaikuttamisesta:

"Olen ujo, en halua vaikuttaa, mutta musiikin tunnilla sain vaikuttaa esim. kevätjuhlan ohjelmaan."

"Olen päässyt vaikuttamaan moniin nuoriin koskeviin asioihin, esim. retkiin, rahastuksiin ja kuinka asioiden kuuluisi toimia romaninuorten kohdalla."

Myös yksilöllinen tuki mainittiin lasten vastauksissa.

"Olen tuullut kuulluksi ja saanut apua opintoihin."

Yksilöllinen huomioiminen saattoi myös olla vapautusta kouluun liittyvistä velvoitteista joko opettajan tai lapsen itsensä aloitteesta.

"Mitä tehtäviä teen, millon lähen kotia."

"Siinä että sain helpot päivät."

Tulosten mukaan vapaa-ajalla kaveriporukassa lasten ajatuksilla ja mielipiteillä on eniten vaikutusta. Yleisin vastaus oli, että vapaa-ajalla voi vaikuttaa kaikkeen.

"Oikeastaan kaikkeen, päivän suunnitelmiin ja askareisiin."

"Mihin mennää, mitä tehdä."

Kavereiden kesken on myös keinoja ratkaista yhdessä ristiriitatilanteita.

"Jos on joku suunnitelma, niin kaikki sanoo oman mielen ja sitten sovitetään mielipiteet. Mietitään mikä, mikä on parasta. Mistä kaikki tykkää."

"No jos vaikka jotkut haluaa enemmän mennä vaikka kavereiden kanssa kaupoille, mutta mä haluaisin mennä vaikka sinne nuorisotilalle, ni otetaan sitten vaikka K-P-S."

On kuitenkin myös tilanteita, joissa isossa porukassa ei tule kuulluksi tai ei oikein osaa muodostaa omaa mielipidettä asiaan.

"Kaveriporukassa. Joo on niin paljon ihmisiä niin ei siellä oikein mielipiteitä kuunnella."

"Ei oikein ikinä tuu tai oo tullu semmosia hetkiä et on pitäny ilmasta oma mielipide. Yleensä mä oon semmonen, että mä meen muiden mielipiteillä."

Koska monet lapset eivät osanneet sanoa, millaisissa asioissa heidän ajatuksillaan tai mielipiteillään on vaikutusta, herää kysymys, onko näin vastanneilla lapsilla ylipäänsä tietoa omista vaikuttamismahdollisuuksistaan. Tulokset saavat pohtimaan, onko lapsilta kysytty mielipidettä, eivätkö he ehkä uskalla ilmaista omaa mielipidettään, haluavatko he olla mukautuvia ja jättää oman mielipiteensä kertomatta vai onko heillä kenties huonoja kokemuksia siitä, että on ilmaissut oman mielipiteensä.

Omat vaikuttamismahdollisuudet rajoittuivat lapsilla lähinnä perhepiiriin ja kaverisuhteisiin. Haastatteluissa lapset näkivät etäisenä edustuksellisuuden eli vaikuttamisen esimerkiksi äänestämällä eduskuntavaaleissa.

"No en minä oikein tiedä. En mie oikein ole äänestänyt melkein missään enkä varmaan tuukaan. Ku tietää sen et aika moni tulee äänestämään, niin ei miun oikein tarvitse."

"No ei siinä mitään hyötyä, kun siinä on tuota niin pieni vaikutusvalta sielä ihmisillä. Siinä äänestyksessä."

Ainoastaan kolme vastaaja kertoi aikovansa äänestää tulevaisuudessa. Nekin kommentit liittyivät presidentinvaaleihin.

"Ehin just täyttää kaheksantoista ku tulee seuraavat pressanvaalit. Nii ehin just kivasti sit vaikuttamaan. Pääsen ainakin jokin vaikuttamaan. Ja sehän on niinkö ilmasta, että se ei maksa mitään."

Haastatteluissa yksittäiset lapset mainitsivat yhtenä vaikuttamismahdollisuutena oppilaskuntatyökentelyn, mutta kyky toimia oppilaskunnassa mietitytti.

*"Mä oon hakenut sinne kaks kertaa ja en oo kummallakaan kerralla päässyt. Mutta ihan hyvä vaan, koska mä en ois pystynyt siihen sit loppujen lopuksi, kun mä ymmärrän, mitä siellä tehdään (--)
No esimerkiksi se, että joutuu tuleen tunnin aikaisemmin kouluun, ja mä oon sellanen nukkumatti, että mä en edes välttämättä herää siihen mun herätykseen."*

"Mä tajusin, miten vaikeeta siellä on. Pitää muistaa niin paljon asioita. Mä oon silleen, että mä en aina muista kaikkea niin tuota sekin olisi ollut aika vaikeaa, muistaa kaikki asiat, mitä kaikki on ehdottanut."

4.3.5 Oma raha

Haastatteluissa lapsilta kysyttiin, onko sinulla omaa rahaa käytettävissä ja mihin käytät omaa rahaa. Vanhemmat tukivat lapsiaan antamalla rahaa lasten omiin hankintoihin kuten vaatteisiin ja kosmetiikkaan, autoharrastuksiin ja mopoiluun, lemmikkihankintoihin sekä herkkuihin.

"Jos mä vaan pyyvän rahaa, et saanks mä tähän rahaa tai tähän rahaa, ni sillon ne sanoo vaan joo, mut kuitenkin pitää tehdä sen eteen jotain."

Tulosten mukaan säännöllisen viikkorahan saaminen ei ollut yleistä, vaan rahaa sai pyydetessä tiettyä tarkoitusta varten tai tehdystä työstä. Myös tädit, sedät ja enot sekä isovanhemmat antoivat lapsille rahaa joko vierailujen yhteydessä tai lahjaksi.

"Ja sit, jos me käydään meidän sukulaisilla, niin mä saan aina rahaa. Ne vaan yhtäkkiä antaa joskus."

Raha kului usein sitä mukaa kuin sitä saa, ja säästäminen koettiin vaikeaksi.

"Rahat kaikki meni just siihen, et aamulla heräs, meni kauppaan ja mä ostin sieltä ja menin rannalle."

"Ei me osata säästää oikein. Aina kun me saadaan rahaan, niin ne menee päivässä."

Kuitenkin osa lapsista halusi myös säästää ja ostaa myöhemmin jotain tarpeellista.

"Kerään vaan rahaa."

"No mä säästän ja sitten joskus käyn kaupassa."

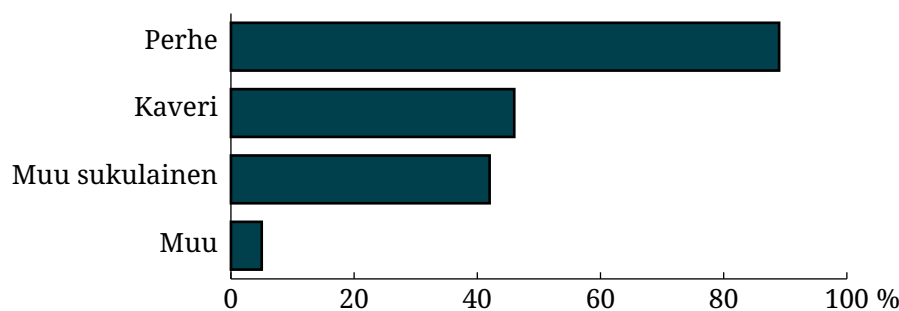
"Osat laitan säästöön ja sitten osat mä käytän."

Kesätyöt ja oman rahan tienäminen olivat monen lapsen toiveena. Rahaa saattoi saada myös palkintona hyvästä suorituksesta.

4.4 Ihmissuhteet

14 artikla: *Lapsella on oikeus ajatuksen-, omantunnon- ja uskonnonvapauteen. Vanhempien lapselle antamaa ohjausta tämän oikeuden käyttämisessä on kunnioitettava.*

Kysyttäessä lapsilta, ketkä ovat sinulle tärkeitä ihmisiä, 87 prosenttia mainitsi perheen tai jonkun perheenjäsenen, 46 prosenttia kaverin tai ystävän, 42 prosenttia muun sukulaisen kuten serkun tai isovanhemman ja viisi prosenttia muita ihmisiä (kuvio 8). Yksi vastaaja kertoi, että hänellä ei ole yhtään tärkeää ihmistä.

Kuvio 8 Vastausjakauma kysymykseen ”ketkä ovat sinulle tärkeitä ihmisiä?”

Lapsilta kysyttiin, millaisia ihmisiä he haluaisivat elämäänsä. Useampi lapsi toi esille, että elämässä tulisi olla ihmisiä, jotka ovat luotettavia ja jotka hyväksyvät heidät omana itsenään. Toisaalta kaivattiin samanlaisuutta, toisaalta erilaisuutta. Tärkeää oli hyväksyntä, samanlainen huumorintaju ja yhteiset kiinnostuksen kohteet.

”No just semmonen ihminen kenen kanssa voi samaistua monestakin asiasta, voi puhua kaikista.”

”Luotettavia, jotka ei lähde pois kun tarvii apua.”

”Semmosia huumorintajusia ihmisiä ja sit ku kasvaa ja aikuistuu, nii semmosia ketkä on ollut ihan lapsesta asti mukana. Sit niinkö ei tarvii jotain juttua alkaa keksimään, että on niinkö paljon yhdessä koettu ja näin poispäin, että ei oo vieras ihminen.”

”Mä haluisin semmosia ihmisiä elämäni, jotka arvostaa minkälainen mä oon vaikka oon erilainen kun muut ni silti pitää mua samanlaisena.”

Osallistujilta kysyttiin, kuinka tyytyväinen olet ihmissuhteisiisi. Osallistujista 57 prosenttia vastasi olevansa erittäin tyytyväinen ihmissuhteisiinsa. 39 prosenttia oli melko tyytyväisiä, kolme prosenttia melko tyytymättömiä ja yksi prosentti erittäin tyytymättömiä ihmissuhteisiinsa.

Lapsista 41 prosenttia kertoi, ettei tunne itseään yksinäiseksi juuri koskaan. 49 prosenttia lapsista kertoi kokevansa yksinäisyyttä silloin tällöin, seitsemän prosenttia melko usein ja kolme prosenttia usein. Kouluterveyskyselyssä 2021 (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2022) yksinäisyyttä on selvitetty hieman eri kysymyksillä. Kouluterveyskyselyyn vastanneista 4.–5.-luokkalaisista 59 prosenttia ja 8.–9.-luokkalaisista 24 prosenttia ei koe yksinäisyyttä ollenkaan, kun tämän selvityksen kyselyyn vastanneista romanilapsista 41 prosenttia ei tunne itseään yksinäiseksi juuri koskaan.

4.4.1 Perhe ja suku

Kysyttäessä itselle tärkeistä ihmisistä lapset vastasivat selkeästi yleisimmin (58 %) perheen, sisarusset ja vanhemmat.

”No ensimmäiseksi tulee perhe totta kai.”

”No tietenkin mun vanhemmat, kaverit ja mun veli. Veljen kanssa me on oltu tosi paljon, aina jos ehtii, tekemisissä.”

Myös muut sukulaiset (37 %) ja erikseen vielä serkut (7 %) nimettiin usein tärkeiksi ihmisiksi. Lähes kaikki haastatteluihin osallistuneet lapset toivat esille, että serkut ovat myös tärkeitä kavereita.

”Sitten mun serkku. Se ei kyllä asu täällä, mutta sen kanssa mä oon puhelimen kautta tosi paljon.”

Haastattelujen mukaan romanilapsille vanhempien, sisarusten, serkkujen, isovanhempien ja muiden sukulaisten kanssa vietetty aika oli tärkeää. Perheenjäsenet ja sukulaiset olivat tärkeitä niin luotettavina ihmissuhteina, kannustajina kuin kavereinakin.

”Koska koska mä rakastan mun perhettä ja se on mulle tärkeä.”

”No ehkä se ku niitten kanssa viettää paljon aikaa ja yhteisiä mielenkiinnonkohteita ja muutenkin tekee yhdessä asioita ja tommosta niinkö ns. lyhyesti sanottuna läsnäolo.”

Yhdessä vietetyn ajan lisäksi läheisyyttä vahvistivat luottamus, rakkauden osoittaminen ja yhdessä iloitseminen.

Monilla lapsilla perheeseen kuuluivat myös lemmikit. Lemmikkien kanssa vietettiin paljon aikaa, ja ne olivat myös tärkeä syy liikkua ja ulkoilla. Lemmikeille myös ostettiin leluja ja herkuja. Lemmikki oli yksi läheinen ja tärkeä perheenjäsen lasten elämässä.

”Sitten mä luokittelen mun koirankin mun perheeseen.”

”No mun koira on yks, no niitten kavereiden lisäksi, joka kuuntelee minua. Mutta se ei osaa vastata niihin, mutta se on hyvä kuuntelija eikä kerro niitä kellekään.”

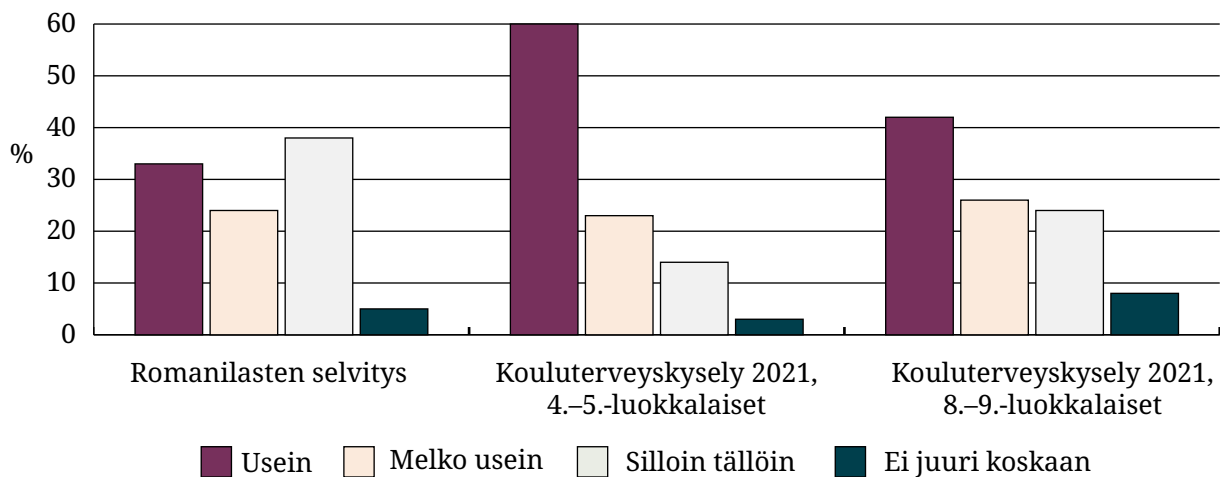
Myös Tammen ja kumppaneiden (2020) mukaan suhde omaan lemmikkiin voi olla tärkeä yksilöiden välinen suhde, jossa lemmikki ei ole vain lajinsa edustaja, vaan sillä on nimi ja sen kanssa jaetaan arkea kuten muidenkin perheenjäsenten kanssa.

Vanhemmat, serkut ja sukulaiset kannustivat paitsi koulunkäynnissä, niin myös harrastuksissa, tulevaisuudensuunnitelmissa ja muissa tärkeissä hetkissä.

”Kannustaminen tuntuu sellaiselta turvalliselta tai sellaselta. Et se tuntuu, että sä pystyt tähän tai silleen.”

”No kyllä se varsinkin vaikeissa ja epävarmoissa tilanteissa muuttaa sitä, että rohkasee niinkö, että jos on vaikka joku juttu tulossa mitä jännittää tai näin, ni se vähän rohkasee antamaan uutta näkökulmaa miettimiseen.”

Lapsilta kysyttiin, pystytkö keskustelemaan vanhempiesi kanssa omista asioistasi. Kolmannes lapsista (33 %) kertoi pystyvänsä keskustelemaan omista asioistaan vanhempiansa kanssa usein, neljäs (24 %) melko usein, 38 prosenttia silloin tällöin ja viisi prosenttia ei juuri koskaan (kuvio 9).

Kuvio 9 Vastausjakauma kysymykseen ”pystytkö keskustelemaan vanhempiesi kanssa omista asioistasi?”

Tähän selvitykseen osallistuneet romanilapset keskustelivat vanhempiansa kanssa omista asioistaan harvemmin kuin Kouluterveyskyselyyn 2021 (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2022) vastanneet. Kouluterveyskyselyyn vastanneista 4.-5.-luokkalaisten 84 prosenttia ja 8.-9.-luokkalaisten 68 prosenttia puhui omista asioistaan usein tai melko usein, kun tämän selvityksen kyselyyn vastanneista romanilapsista samalla tavalla vastasi 57 prosenttia.

Perheen kanssa aikaa vietettiin kotona, ja perheenjäseniä tavattiin yleisimmin kasvokkain. Kotoa pois muuttaneisiin perheenjäseniin ja muihin sukulaisiin lapset kertoivat pitävänsä yhteyttä tapaamisten lisäksi puhelimitse tai sosiaalisen median avulla. Läheisten ihmisten kanssa vietetty aika suojasi yksinäisyydeltä.

Koti oli lapsille tärkeä paikka, vaikka kotiin liittyi myös velvollisuuksia siivoamisesta tai ajoittaisia epäoikeudenmukaisuuden kokemuksia esimerkiksi sääntöihin liittyen. Lapset viettivät paljon aikaa perheen kesken, ja he kertoivat olevansa tyytyväisiä yhdessä perheen kanssa vietettyyn aikaan. Covid-19-pandemian aikana perheen kanssa vietetty aika oli lisääntynyt aiemmasta.

”Meil varmaan oli korona. Se oli aika kurjaa. Ei saanu mennä mihinkään ja piti olla vaan kotona.”

Kodin merkitys pandemian aikana muuttui, koska kotona oli pakko olla eikä voinut tavata kavereita tai osallistua tapahtumiin.

4.4.2 Kaverit

Tärkeinä ihmisinä mainittiin perheen jälkeen yleisimmin kaverit ja ystävät (44 %). Tulosten mukaan lapset viettivät paljon aikaa kavereidensa kanssa. Huomionarvoista on, että kavereiden joukossa oli paljon myös sukulaisia kuten serkkuja sekä samanikäisiä tai hieman itseä vanhempia setiä, enoja ja tätejä. Selvityksen aineiston analyysissä olikin haastavaa erotella toisistaan kavereiden ja sukulaisten luokat. Kaverit olivat usein myös sukulaisia. Sukulaisuus ei estä kavereutta, joten luokkien osittainen päällekkäisyys ei vääristä selvityksen tuloksia sosiaalisten suhteiden merkityksestä tai määrästä.

Useimmilla lapsilla (68 %) oli vähintään kaksi sellaista kaveria, joille voi puhua omista asioista. Joka neljännellä lapsella (25 %) oli yksi tällainen kaveri. Seitsemällä prosentilla kyselyyn vastanneista ei ollut sellaisia kavereita, joille voisi puhua omista asioista. Tulos on samansuuntainen Kouluterveyskyselyn 2021 (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, 2022) kanssa, jonka mukaan 8.–9.-luokkalaisista yhdeksällä prosentilla ei ollut yhtään läheistä ystävää.

Lapset ylläpitivät sosiaalisia suhteitaan useimmiten puhelimitse ja sosiaalista mediaa hyödyntämällä. Kaverisuhteissa puhelimen ja verkkovälitteisyyden merkitys korostui selvästi enemmän kuin sukulaisten ja perheen kohdalla, joita tavattiin enimmäkseen kasvokkain.

Uusiin kavereihin tutustumisen kerrottiin olevan välillä vaikeaa ja jännittävää. Ryhmätöissä saattoi olla vaikea jutella tuntemattomien luokkakavereiden kanssa.

”Joo koulussa on esim. meidän luokalla ihmisiä, mä en tuu niiden kanssa, kaikkien kanssa toimeen. Mutta kyllä mä yritän sitten niinku kumminkin.”

Jutteleminen esti epävarmuus siitä, miten toinen suhtautuu juttelualoitteeseen, tai pelko siitä, että toinen torjuu lähestymisyrittä. Isoon porukkaan koettiin vaikeaksi liittyä mukaan. Jos lapsi kuvasi vaikeuksia tulla toimeen toisten kanssa, nämä vaikeudet liittyivät usein kavereihin ja kaveriporukoihin.

”No vaikka jos menee uuteen luokkaan. Koulus, nii sillan on aika vaikeeta välillä. Jännittää.”

Vapaa-ajalla riidat syntyivät kaveriporukoiden kohdatessa tai kaveria puolustaessa.

*”Mutta sen sanon, että jos se toinen osapuoli sen alottaa niin lähen kyllä helposti siihen mukaan.
Mutta ite en kyllä yleensä alota, oli se sitten oma tai tuttu tai vieras ihminen.”*

Vastausten perusteella haastateltavat eivät olleet itse aloitteellisia riidoissa, mutta kertoivat lähtevänsä herkästi mukaan, jos kokivat itseen tai kavereihin kohdistuvan epäasiallista käytöstä. Fyysisten yhteenottojen lisäksi ilmeni huutelua, nimittelyä ja selän takana puhumista.

”Ohimennen joku saattaa jostain ohi huutaa jotakin, että manne.”

”Selän takana paha ja sitten ollaan kaksnaamasia ja tämmöistä.”

Osa lapsista kertoi pitävänsä huutelua lapsellisena, eivätkä he olleet kuulevinaan sitä. Myös erimielisyydet, ärsyttäminen ja toisen asenne vaikeuttivat vuorovaikutusta. Luottamuksen menettäminen mainittiin syynä sille, jos ei tule toimeen toisen kanssa.

”Jos vaikka se toinen ihminen valehtelee paljon.”

4.4.3 Kiusaaminen, syrjintä ja rasismi

2 artikla: *Ihmisoikeudet kuuluvat jokaiselle lapselle yhdenvertaisesti. Lasta ei saa syrjiä mistään syystä.*

Romanilapset kohtaavat edelleen Suomessa syrjintää ja rasismia. Haastatteluissa lapset puhuivat pääasiassa kiusaamisesta silloinkin, kun selvityksen tekijöiden tulkinnan mukaan kyse oli syrjinnästä. Kyselylomakkeella lapset itse käyttivät enemmän syrjinnän ja rasismin käsitteitä. Tästä syystä kiusaamista, syrjintää ja rasismia on luontevaa käsitellä niiden käsitteellisestä erilaisuudesta huolimatta samassa yhteydessä.

Lapsilta kysyttiin, oletko ollut tilanteessa, jossa sinua tai jotain toista on kiusattu tai syrjitty. 44 prosenttia kertoi, ettei juuri koskaan ole ollut tällaisessa tilanteessa. 40 prosenttia kertoi olleensa tällaisissa tilanteissa silloin tällöin, 11 prosenttia melko usein ja kuusi prosenttia usein. Kouluterveyskyselyssä 2017 (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2018) erilaisiin tekijöihin perustuvaa syrjivää kiusaamista oli kokenut 26 prosenttia 8.–9.-luokkalaisista.

Kouluterveyskyselyssä 2021 (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2022) kysyttiin oppilaiden kokemaa syrjintää koulussa tai vapaa-ajalla. 8.–9.-luokkalaisista syrjintää oli kokenut 29 prosenttia. Romanilapsista syrjintätilanteita oli kohdannut vähintään silloin tällöin huomattavasti useampi eli 57 prosenttia kyselyyn vastanneista. Tuloksia ei voi kuitenkaan suoraan verrata toisiinsa erilaisen kysymysmuodon takia.

Kiusaamista ja syrjintää kohdanneilta lapsilta kysyttiin, mitä tilanteessa oli tapahtunut. Yleisimmin kiusaamista ja syrjintää tapahtui koulussa. Osa lasten kertomasta kiusaamisesta kohdistui kaikkiin

koulun oppilaisiin, mutta tulosten mukaan paljon oli myös syrjinnäksi ja rasismiksi luokiteltavaa lapsen taustaan liittyvää syrjivää kiusaamista.

"Puol vuotta olin ensimmäisessä koulussa ja siellä kiusattiin ja nälvittiin. Olin vielä pieni ykkösluokkalainen ja just menny, niin ne isommat kutosluokkalaiset sit hännäs."

"Luokkalaiseni ovat sanoneet että mannet vain varastavat ja puukottavat ja että olemme mamuja ja että meidän pitäisi häipyä suomesta."

"No koulus meidän luokkalaiset kyllä huutelee aika paljon kaikkee. Jotain likanen manne ja kaikkee tollasta. Ja että pitää tavarat mukaan, ettei niitä pöllä."

"Minua ei uskottu suomalaiseksi vaan väitettiin että olen ulkomaalainen."

"Koulussa poika kuristi minua koska vihasi romaneja."

Lasten kuvailemat tilanteet olivat lähtökohtaisesti jatkuvaa rasistista haukkumista, ulkopuolelle jättämistä ja epäilemistä, mutta myös fyysistä väkivaltaa. Tilanteet olivat monenlaisia, mutta lähes kaikki kiusaamistilanteita kuvaavat vastaukset viittaavat ennakkoluuloihin romaniväestöä kohtaan.

"No just se, kun mä kerroin, et mä oon romani, niin silloin koettiin, että mun kanssa ei voi olla. Niin sitten mä jäin koulussa yksin."

"Mä tein romaneista sellaisen esitelmän. Ja sitten sen jälkeen, ne ei enää ottanut mua jalkapalloon mukaan."

"Kaverit ei pyydä luokseen ja kaveraavat kanssani salaa."

Lapsilta kysyttiin, miten kiusaamistilanteisiin oli puututtu. Noin puolet lapsista koki, että kiusaamis- ja syrjintätilanteisiin ei puututtu mitenkään.

"Ei mitenkään. Opettajat väittävät etteivät huomanneet vaikka olivat luokassa ja kuuluivat kaiken."

Puolet lapsista kertoi, että joko koulun aikuiset tai omat vanhemmat olivat puuttuneet asiaan.

"Opettajat tulivat paikalle ja vanhempani puuttuivat aina asioihin."

Kysyttäessä, millaista apua puuttumisesta oli, useimpien (36 %) vastausten perusteella puuttumisesta oli ollut hyötyä ja "kiusaaminen loppui". Kuitenkin 26 prosenttia koki, että puuttumisesta ei ollut hyötyä.

"Niin ja eikä se auta mitään, vaikka siihen puututaan, koska kummiski se jatkuu ja jatkuu."

"Niiden mielestä, se on sellasta niinku läppää."

Lasten vastaukset jakautuivat sen mukaan, oliko heidän kohtaamaansa kiusaamiseen ja syrjintään puututtu ja oliko puuttuminen ollut toimivaa. Kokemus vaihtelee myös kansallisesti. Kouluterveyskyselyn 2021 (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2022) mukaan puolet 8.–9.-luokkalaisista koki kiusaamisen vähentyneen sen jälkeen, kun asiasta oli kerrottu aikuiselle. Romanilapsista huomattavasti harvempi (36 %) koki, että puuttumisesta oli hyötyä.

Lapsille romanikulttuuriin liittyvät tavat ja perinteet olivat osa arkipäivää. Tavoista ja perinteistä oltiin ylpeitä, vaikka samaan aikaan koettiin, että etenkin tytöillä ennakkoluulot ja syrjintä lisääntyivät romanasuun pukeutumisen myötä. Vaikka lapset eivät välttämättä kokeneet suoraan itseensä kohdistuvaa syrjintää ennen romanasun käyttöön siirtymistä, jo pienet lapset altistuivat rasisiselle kohtelulle liikkuaan romanasua käyttävien vanhempiensa tai läheistensä kanssa.

*"Vartijat luulivat että varastin, olin 12.
He tyhjäisivät reppuni ja eivät löytäneet mitään."*

*"Me oltiin ostamas jotain vaatteita, sitten meillä
oli vartija koko ajan takana. Oli vartija koko ajan
takana katsoo ettei varasta mitään."*

Kysyttäessä, estääkö kiusaaminen, syrjintä tai niiden pelko tekemästä jotain sinulle tärkeää, juuri kukaan ei kokenut tällaisia esteitä. Kuitenkin muiden kysely- ja haastatteluvastausten perusteella uskoa omaan tulevaisuuteen heikensivät muiden ihmisten asenteet ja niiden aiheuttamat esteet opiskelulle ja työelämälle.

"En esim. viittaa koulun tunneilla niin usein kun haluaisin. Haluan olla näkymätön."

"Arkailen valtaväestöä välillä."

*"Olen ruvennut puhumaan itseäni pois asioista mitä haluan tehdä. Keksin itselleni tekosyitä miksi en
ole tarpeeksi hyvä, tai uskottelen itselleni että mua ei hyväksytä sinne etnisyyteni takia."*

"Minulle on normalisoitunut syrjintä."

"Ehkä opiskelu tuntuu turhauttavalta, kun syrjintä estää työpaikan saamista."

Syrjintä ja sen tuoma turvattomuus heikensivät kokemusta itsestä kouluuyhteisön täysivaltaisena jäsenenä. Ikävät kokemukset lisäsivät epävarmuutta olla yhteydessä pääväestöön, viitata tunnilla tai liikkua niissä paikoissa, joissa haluaisi. Steckermeier (2019) on tutkinut lasten toimijuuden kokemusta suhteessa turvallisuuden tunteeseen. Hänen tuloksistaan käy ilmi, että turvattomuus korostaa lapsen tunnetta siitä, ettei hän ole kykenevä vaikuttamaan ympäristöönsä tai yhteisöönsä, mikä väistämättä vähentää osallisuuden kokemusta. Lapsen osallisuuden kokemus taas ehkäisee turvattomuuden tunnetta ja parantaa hyvinvointia (Steckermeier, 2019).

Ikävintä on, että syrjintä tai pelko syrjinnästä esti romanilapsia olemasta oma itsensä. Vastauksissa näkyi, että osalla lapsista ulkopuolisuudesta ja yksinäisyydestä oli tullut osa identiteettiä eikä puutumisella nähty olevan mahdollisuutta vaikuttaa tilanteeseen. Rastas (2002) on tuonut esille, että syrjinnältä suojautumisen strategiana on tunnistettu erilaisten identiteettien korostaminen tai häivyttäminen tilanteesta riippuen. Lapset saattavat vältellä stereotyyppisesti kulttuuriin liitettyjä piirteitä tai saman kulttuuritaustan edustajien seuraa välttyäkseen vastentahtoiselta lokeroinnilta

ja toiseuttamiselta. Lapset saattavat myös korostaa omaa kulttuuritaustaansa saavuttaakseen sosiaalista arvostusta ja erilaisia hyötyjä. Tämä on hyvä tunnistaa pohdittaessa romanilasten toimintaa erilaisissa tilanteissa.

Helakorven ja kumppaneiden (2019) perusopetuksessa toteutetussa tutkimuksessa havaittiin, että koulussa vallitsee hiljainen käsitys siitä, että kouluympäristössä vallitsevaan syrjintään puuttuminen on romanitaustaisten työntekijöiden vastuulla, vaikka kyse on laajasta rakenteellisesta rasismita. Tutkimuksen johtopäätöksissä painotetaan, että syrjintää voidaan vähentää lisäämällä tietoa romaneista sekä suhtautumalla romanilapsiin ensisijaisesti lapsina eikä kulttuurinsa edustajina (Helakorpi ym., 2019).

Samat asiat nousevat esiin tämän selvityksen lasten vastauksista. Kysyttäessä, millä tavoin kiusaamista ja syrjintää voisi mielestäsi vähentää tai estää, lapset toivat esille asenneilmapiirin muutoksen, lisätiedon saamisen romanikulttuurista sekä yksilöiden huomioimisen kulttuurin edustajuiden lisäksi.

”Puhumalla enemmän romaneista ja heidän kulttuurista koulussa sekä muualla.”

”Pääväestön ja romaneiden tulisi viettää enemmän aikaa yhdessä.”

”Puuttumalla enemmän ja isommin ottein sekä tiedostaa nuoria että romanit ovat aivan samanlaisia nuoria kun muutkin.”

Lapset myös muistuttivat, että syrjintää ei saa vain hiljaa hyväksyä vaan siihen pitää puuttua.

*”Että aikuiset uskoisivat aina eikä vähättelisi jos joku asia tuntuu itsestä pahalta.
Ettei sanottas että ’Älä välitä.’ ”*

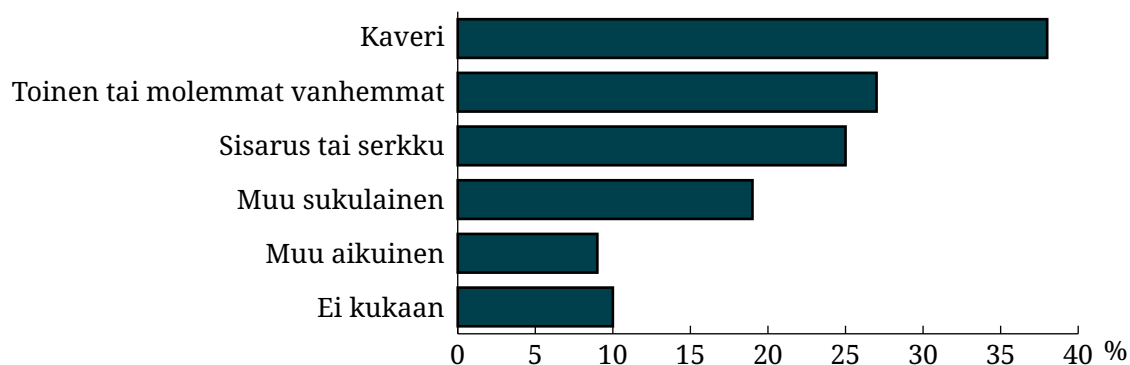
Kiusaamista ja syrjintää tulee käsitellä niin, että lasta ei valmiiksi aseteta oletettuun kiusatun tai syrjityn positioon. On tärkeää muistaa, että romanilapset ovat vuorovaikutuksessa monien eri ihmisten kanssa ja kuuluvat useisiin eri yhteisöihin. Viljanen ja kumppanit (2015) muistuttavat, että jos etnisyyttä, johonkin kuulumista ja identiteettiä ei ymmärretä jatkuvasti neuvoteltavina ja muuttuvina käsitteinä, on vaarana, että vähemmistöön kuuluvat lapset nähdään vain ”poloisina uhreina”.

Tämän selvityksen tapaan aikaisemmat selvitykset ja tutkimukset (Junkala & Tawah, 2009; Rajala & Schwartz, 2020; Törmä & Huotari, 2018; Weiste-Paakkanen, Lämsä & Kuusio, 2018) osoittavat, että romanilapset kohtaavat lapsuudesta asti rakenteellista syrjintää kasvaessaan yhteiskunnan jäseniksi, joten kohdennetut toimenpiteet näiden esteiden purkamiseksi ovat välttämättömiä.

4.5 Tulevaisuus

4.5.1 Aikuistuminen

Lapsilta kysyttiin, kenen kanssa juttelet aikuistumiseen liittyvistä asioista. 38 prosenttia lapsista toi vastauksessaan esille kaverit, 27 prosenttia vanhemmat tai toisen heistä, 25 prosenttia sisarus tai serkun ja 19 prosenttia muun sukulaisen (kuvio 10). Yhdeksässä prosentissa vastauksia mainittiin muu aikuinen kuten opettaja tai muu ammattilainen. Kymmenen prosenttia kertoi, että ei puhu aikuistumisesta kenenkään kanssa.

Kuvio 10 Vastausjakauma kysymykseen ”kenen kanssa juttelet aikuistumiseen liittyvistä asioista?”

Useissa lasten vastauksissa näkyi, että side omiin vanhempiin löyhtyi murrosiän myötä.

”Just mitä ennen on ollu vaikka äidin kanssa läheinen ni ei me miehet voi olla enää niin läheisiä äitiensä kanssa. Kyl sitä voi jutella ja näin, mut ei voi käsi kädessä olla tai niinku halaa.”

”Et ei voi olla liian läheinen vanhempien kanssa ja samalla lailla ku kavereitten.”

Perinteisesti romanikulttuuriin liittyvä häveliäisyysääntö⁷ esti monia lapsia keskustelemasta vanhempiensa kanssa murrosikään ja aikuistumiseen liittyvistä asioista tai osoittamasta läheisyyttä esimerkiksi halaamalla tai olemalla lähekkäin. Tästä osa lapsista oli harmissaan. Aikuistumiseen ei suhtauduta pelkästään positiivisesti.

Fyysinen kosketus, kuten halaaminen, silittäminen ja lähellä oleminen sekä keskustelut luotettavan aikuisen kanssa vahvistavat Tuukkasen (2022) mukaan lapsen sisäistä turvallisuuden kokemusta.

Monet lapset kertoivat, että omien vanhempien sijaan itseä vanhemmat romaninuoret toimivat usein luotettavina läheisinä, jotka neuvoivat nuorempiaan. Tällöin muutaman vuoden vanhempien sisarusten, serkkujen, setien, enojen ja tätien merkitys korostui.

”Mun vanhemmat on tärkeitä, mutta mää oon ehkä läheisempi tän kulttuurin takia, mun sedän kanssa. Hän on vaan mua vähän vanhempi, muutaman vuoden.”

⁷ Lisätietoa romanikulttuurista <https://romanomissio.fi/tietoa-romaneiden-kulttuurista/>

”Ei nekään niinkö aikuisia oo ja ei samanlaisia ajatuksia ja neuvoja kuin omilla isovanhemmilla ja vanhemmilla, mutta on ne kuitenkin niinkö jonkin verran isompia ja enemmän tätä maailmasta tietoo ja kokemusta.”

Vaikuttaa siltä, että osa romanilapsista joutuu itsenäistymään hyvin varhain. Varhainen itsenäistyminen tuli esille myös Törmän ja Huotarín (2018) romanien asumiseen liittyvässä selvityksessä.

4.5.2 Tulevaisuudensuunnitelmat

Tulevaisuuteen liittyen lapsilta kysyttiin, mitä haluaisit tehdä tulevaisuudessa. Tulevaisuudensuunnitelmat olivat monilla lapsilla vielä epävarmat. Niillä, jotka olivat jo miettineet tulevaisuuttaan, suunnitelmat liittyivät usein koulutukseen ja työhön.

”Valmistumisen jälkeen haluaisin opiskella ja mennä töihin sen jälkeen opiskelen merkonomiksi ja ajattelen ehkä jatkaa ammattikorkeassa.”

”Mennä mahdollisesti ravintola ja catering alalle ja valmistua kokiksi. On myös muita vaihtoehtoja.”

Haastatteluissa lähes kaikki lapset suhtautuivat myönteisesti oppivelvollisuuden laajentamiseen 18 ikävuoteen asti. Uudistus toteutui vuonna 2021. Lapset kertoivat, että heillä oli ollut suunnitelmissa jatkaa perusopetuksen jälkeen toisen asteen opintoihin joka tapauksessa.

Lasten ammattisuunnitelmat olivat moninaisia. Mukana oli niin ammatillisen koulutuksen kuin korkea-asteen koulutuksen vaativia ammatteja (kuvio 11).

Kuvio 11 Romanilasten ammattihaaveita kyselyvastauksissa.

Lapsilla oli opiskelun ja työn lisäksi myös muita suunnitelmia tulevaisuudelle. Tulevaisuudentoiveet liittyivät esimerkiksi omaan menestymiseen, perheen ja oman kodin perustamiseen sekä romanien aseman parantamiseen.

"Että ois mahdollisuus saada se hyvä elämä."

"Omistaa hienon talon ja olla pärjäävä."

"Toivon että saan lapselleni hyvän tulevaisuuden."

"Hankkia perhe. Laittaa isot hameet. Käydä useammin kokouksissa."

"Haluaisin perustaa oman yrityksen, jonkun semmosen mikä liittyy mun kulttuuriin että voisin tuoda esiin sitä, että me ei olla pahoja ja että ollaan ihmisiä siinä missä muutkin."

4.5.3 Unelmat

Lasten unelmoinnin kohteet olivat pitkälti samoja kuin tulevaisuudensuunnitelmat. Unelmiin liittyi ammattiunelmia sekä unelmia omasta kodista ja hyvinvoinnista.

"Olla hyvä jalkapallon pelaaja, joku ammattilainen."

"No mä haluaisin jonkun työpaikan. Muuttaa johonkin hienoon taloon. Elää normaalia elämää."

"No niinku saada sellasen hyvän elämän."

"Nyt unelmoin romanihameesta ja omasta kodista."

"Joo mä ootan, että mä pääsin koulun läpi. Pääsisin käymään töissä. Ja mä odotan eniten sitä että, ku muutan omilleni, saadaan laittaa sitä taloa, niinku sisustusta."

"Hyvästä työpaikasta, perheestä, rauhasta joka laskeutuis maailman ylle, että mekin ollaan ihmisiä, antakaa meidän olla ihmisiä. Ja että kaikki hyväksyis toisensa sellasena kuin ne on."

Lapset unelmoivat myös rahasta, tavarasta ja matkustamisesta.

"Siitä että olisin miljonääri"

"Haluisin oman tietokoneen."

"Mä haluaisin joskus päästä matkustamaan paljon. Ympäri Suomea ja maailmaa."

Osalla lapsista ei ollut unelmia. Unelmointia vaikeutti monen lapsen mielestä se, että tulevaisuuteen ei pysty itse vaikuttamaan, koska työn saaminen ja hyvä taloudellinen tilanne on kouluttautumisesta huolimatta epävarmaa.

”Ei mulla oo oikein unelmia.”

”No mä en mieti hirveesti mun tulevaisuutta. Mä mietin vaan mitä on seuraavana päivänä tai viikolla että mitä tehdä koulussa.”

Samankaltaisia unelmia nousi esiin Niemen ja kumppaneiden (2010) selvityksessä, jossa tarkasteltiin erityisluokalla opiskelleita nuoria aikuisia, jotka olivat taustaltaan romaneja, maahanmuuttajia tai vammaisia. Nuoret aikuiset unelmoivat työstä, perheestä ja matkustamisesta. Myös heillä tulevaisuuden huolena nousi pelko työttömyydestä (Niemi ym., 2010). Nuorisobarometrin 2019 (Haikkola & Myllyniemi, 2020) tulosten mukaan noin joka kolmas lapsi on huolissaan tulevaisuuden työllistymisestään. Romanilapsilla epävarmuus aikuistumisesta ja työllistymisestä vaikuttaa olevan muita yleisempää.

Myös Pekkarinen ja kumppanit (2020) pohtivat, onko lapsilla enää mahdollisuutta haaveilla ja unelmoida. Unelmointi on helpompaa, jos ei koe esteitä perusasioiden saavuttamisessa tai kun maailma ei tunnu epävarmalta.

4.5.4 Kohti parempaa tulevaisuutta

Lapset eivät ajatelleet tulevaisuudensuunnitelmien ja unelmien toteutuvan itsestään vaan katsoivat, että niiden eteen täytyy tehdä töitä. Osallistujat ajattelivat, että heidän täytyy harjoitella unelmassa vaadittavaa taitoa, panostaa kouluun, edetä askel kerrallaan ja elää terveellisesti.

”Treenaan paljon. No motivaatiota. Ja rahaa.”

”Mä panostan kouluun ja niihin kaikkeen.”

”Se on vähän, kaikki tommosia askel kerrallaan -asioita että kerralla ku lähtee noita kaikkia tavoittelemaan, niin se sitten aika nopeesti motivaatio lähteekin.”

”Mun pitää eka käydä se koulutus ja sitten mä teen töitä tosi paljon, että mä saan sitä rahaa. Ja sitten sitten vasta ostaa sen talon ja sitten ehkä koira.”

”Mahollisimman paljon kuntoilee ja yrittää jotenkuten syödä terveellisesti ja vähentää nikotiinin käytöt ja kaikki muut mahdolliset.”

”Sitten kärsivällisyyttä, että vaikka ei heti onnistuisi, niin pitää silti jaksaa yrittää.”

Tulevaisuutta tarkasteltaessa on syytä pysähtyä pohtimaan, miten lapset ajattelivat, että romanilasten asemaa voisi parantaa Suomessa. Tulosten mukaan lapset nostivat tärkeimmiksi keinoiksi romanilasten aseman parantamiseen arvojen ja asenteiden muutoksen, tiedon lisäämisen kulttuureista, yksilöllisen kohtaamisen ja yhteiset kohtaamiset pääväestön kanssa.

"Lopettaa syrjimisen."

"Opettajissa näkyy joskus asenteet. Suvaitsevaisuutta tarvittais. Miten se toteutuu? En osaa sanoa. Opettajat ei usko romaniuoriin ja niiden osaamiseen. Opot kannutavat hakemaan lähihoitajaksi vaikka itse haaveilis muusta."

"Opettamalla koulussa enemmän kulttuurista."

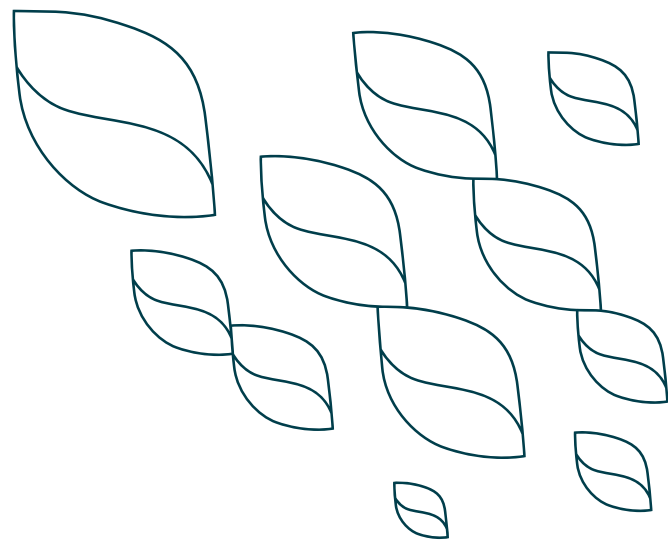
"Ottaa huomioon kun tehdään päätöksiä"

"Tutustumalla kulttuuriin etukäteen esim. opettajana ja ottamalla huomioon kulttuuriset asiat kohdatessa."

"Enemmän aktiivisuutta romaneita kohtaan"

"Järjestämällä yhteistä toimintaa kaikille nuorille pääväestölle sekä romaneille."

5. Pohdinta

5.1 Eettinen pohdinta

Tämän selvityksen eettisenä lähtökohtana oli lasten oikeus kertoa omista ajatuksistaan ja kokemuksistaan. Selvityksen kaikissa vaiheissa noudatettiin tutkimuseettisen toimikunnan eettistä ohjetta (2019). Selvityksen suunnitteluvaiheessa hyödynnettiin myös valmisteilla olevaa saamentutkimuksen eettistä ohjetta, jota sovellettiin kulttuurivähemmistöjen tutkimuksen näkökulmasta. Siinä käsitellään tutkimuksen merkitystä tutkimukseen osallistuvalla yhteisöllä, yhteisön osallisuutta tutkimuksen toteuttamisessa ja tulosten palauttamista yhteisön käyttöön. Ohjeessa kehoitetaan pohtimaan: 1) Mistä tutkimuksen tarve kumpuaa? 2) Kuinka varmistetaan, ettei selvitys rasita jo ennestään tutkimuksilla rasitettuja ihmisiä ja yhteisöjä? 3) Ketä tutkimus hyödyttää ja miten?

Samoja asioita oli luontevaa pohtia myös romanilapsia koskevan selvityksen sekä yleisesti lapsitutkimuksen etiikan näkökulmista. Selvitystä suunniteltaessa ja toteutettaessa käytiin aktiivista ja kriittistäkin keskustelua selvityksen tarpeesta ja toteuttamisen tavoista niin lapsiasiavaltuutetun toimistolla kuin yhdessä selvityksen työryhmän ja ohjausryhmän kanssa. Haavoittuvassa asemassa oleviin lapsiin ja vähemmistöihin liittyvää selvitystä ei ole järkevää toteuttaa ilman hyviä perusteita, joten selvityksen tarkoitusta ja toteutustapaa oli syytä käydä huolellisesti läpi. Selvityksen toteuttaminen todettiin eettisesti perustelluksi, koska sen avulla romanilapsilta saatiin ajantasaista tietoa hyvinvoinnista ja oikeuksien toteutumisesta heidän itsensä kertomana. Nuorisotutkimusseuran nuoriso- ja lapsuudentutkimuksen tutkimuseettinen toimikunta teki selvitykselle tutkimuseettisen ennakoarvioinnin.

Tiedonkeruu alaikäisiltä lapsilta edellyttää perusteellista tutkimuseettistä harkintaa. Tiedon- tuotannossa lasten ja aikuisten välillä on aina epätasa-arvoinen valta-asetelma, jossa lapsi on alisteinen suhteessa aikuiseen. Siksi oli tärkeää pohtia tehtyjä ratkaisuja ja niiden merkitystä lapsen kannalta sekä nähdä ja kuulla lapsia yksilöinä sekä ikäryhmänsä ja kulttuurinsa edustajina. Tavatessaan lapsia selvityksen tekijät korostivat lasten asiantuntijuutta itseään koskevissa asioissa ja kertoivat, että selvitykseen osallistuvilla lapsilla on paljon sellaista tietoa, jota aikuisilla ei ole.

Etenkin ohjausryhmän tapaamisissa pohdittiin romanilasten moniperustaisen syrjinnän huomiointia aineistonkeruussa. Keskustelun pohjalta päädyttiin siihen, että koska haavoittuvassa asemassa olevia lapsia käsitellään useissa kansallisen lapsistrategian toimenpiteissä, pyritään aktiivisesti viemään tietoa muihin toimenpiteisiin myös romanilasten näkökulmasta. Yhteistyötä tehtiin erityisesti lapsistrategian toimenpiteiden 16 ja 26 kanssa, joissa laadittiin oppituntipaketit lasten oikeuksista ja toteutettiin lasten osallisuutta koskeva koulutuskokonaisuus.

Selvityksen aineistonkeruumenetelmät antoivat arvokasta tietoa lasten kokemuksista esimerkiksi kiusaamiseen ja syrjintään liittyen. Tämä olisi voinut jäädä pimentoon vain yhteen aineistonhankintamenetelmään turvautumalla. Haastatteluissa lapset puhuivat lähes yksinomaan kiusaamisesta, vaikka kuvailivatkin syrjintää kuvaavia kokemuksiaan tai rasismiksi luokiteltavaa kiusaamista. Rajalan ja kumppaneiden (2011) selvityksessä havaittiin, että romanilasten on vaikea tunnistaa ja nimetä syrjintää, vaikka yleisimmäksi kiusaamismuodoksi nousi romanitaustasta johtuva nimitely ja pilkkaaminen. Tästä syystä kyselylomakkeessa käsiteltiin sekä kiusaamista että syrjintää. Kyselyssä lapset nostivatkin paljon avoimemmin esiin nimenomaan syrjintään ja rasismiin liittyviä kokemuksiaan. Tämä osoittaa, että vaikka haastatteluja pidetään usein kyselylomaketta vuorovai-kutteisempana ja luottamusta herättävänä tapana kerätä aineistoa, lapselle voi kuitenkin olla liian vaikeaa kertoa henkilökohtaisista ja ehkä ahdistavistakin kokemuksista kasvatustunneille aikuiselle (ks. myös Tuukkanen, 2018).

Keskusteltaessa selvityksen tuloksista sidosryhmät pohtivat, miksi selvityksessä ei käsitellä päihteitä tai lasten käyttämää tai kokemaa fyysistä väkivaltaa, vaikka niiden tiedetään olevan yhteydessä hyvinvointiin. Päihteet, fyysinen väkivalta tai mielenterveysongelmat eivät nousseet keskusteluun teemahaastatteluissa, joten niitä ei otettu kyselyssä esille omina kysymyksinään. Kyselyssä fyysinen väkivalta tuli esille yhtenä haastavien tilanteiden ratkaisukeinona ja rasistisen kiusaamisen muotona. Oma tai muiden päihteiden käyttö tuli esille joissakin vastauksissa. Tämä ei tarkoita, että päihteet, fyysinen väkivalta tai mielenterveysongelmat eivät koskettaisi romanilapsia laajemminkin.

Eettistä pohdintaa käytiin lasten haastatteluissa käyttämistä etniseen ryhmään viittaavista halventavista ilmauksista. Raportin tulosluvun suorissa haastattelulainauksissa päädyttiin rasismia tutkineen Rastaa (2007) tavoin käyttämään lapsen käyttämää ilmaisua. Halventavien sanojen poistaminen aineistositaateista olisi voinut piilottaa lasten kokemaa syrjintää ja tehdä rasistisen kohtelun näkymättömäksi. Rastas (2007) on pohtinut tutkimuseettistä asennoitumista rasististen ja toiseuttavien sanojen toistamiseen tutkimuksissa. Rastas on päätenyt siihen, että tutkittavilla on oikeus valita käyttämänsä sanat, sillä he ovat varsin tietoisia sanojen merkityksistä. Hän kuitenkin painottaa, että antirasistisen näkökulman säilyttämiseksi leipätekstissä on vältettävä rasistisia nimityksiä.

Keskeinen tutkimuseettinen päätös oli käsitellä selvityksen alustavia tuloksia yhdessä romanilasten, sidosryhmien ja tutkimusyhteisöjen kanssa ennen raportin viimeistelyä. Selvityksen vaikuttavuuden kannalta oli tärkeää, että alustavien tulosten pohjalta pystyttiin pohtimaan myös Romanipoliittiseen ohjelmaan kirjattavia toimenpiteitä, joilla romanilasten hyvinvointia ja oikeuksien toteutumista

pystytään edistämään romanipoliittisin keinoin vuosina 2023–2030. Selvityksen toteuttamisesta ja alustavista tuloksista käytiin keskustelua myös valtakunnallisilla romaniasiaain neuvottelupäivillä sekä selvityksen ohjausryhmässä ja työryhmässä. Selvityksen tuloksia on hyödynnetty myös Lasten ja nuorten ääni Euroopassa -hankkeen raportoinnissa. Sidosryhmien toiveesta aineistoa ei säilytetä jatkokäyttöä varten.

Romanilapset osallistuivat raportin kuvituksen suunnitteluun Jyväskylän romaninuoret ry:n toiminnassa, jossa he suunnittelivat tämän selvityksen haastatteluissa esiin tulleiden romanina elämisestä kertovien kuvaideoiden toteutusta yhdessä ammattivalokuvaajan kanssa.

5.2 Johtopäätökset ja toimenpide-ehdotukset

Tämän selvityksen keskeisimmät tulokset liittyvät perheen ja suvun merkitykseen, romanikulttuuriin, kokemuksiin kiusaamisesta ja syrjinnästä sekä tulevaisuudensuunnitelmiin ja unelmointiin.

Romanilasten selvitys antaa varsin myönteisen kuvan romanilasten elämästä Suomessa. Tulokset osoittavat, että romanilapsia ei tule nähdä yhtenäisenä joukkona. Lapset tuovat vastauksissaan esille päällekkäisiä identiteettejä, jotka liittyvät perheen ja suvun jäsenenä toimimiseen, kaverisuhteisiin, kouluun, opiskeluun ja työntekoon sekä tulevaisuudensuunnitelmiin.

Erityisenä voimavaratekijänä romanilasten hyvinvoinnille voidaan pitää tiivistä perhettä ja sukua. Lapset viettävät paljon aikaa perheen kanssa, joten syrjinnästä huolimatta lapsilla on runsaasti läheisiä ihmisiä tukiverkostona ympärillään. Myös kavereiden joukossa on serkkuja ja muita sukulaisia. Erityisesti nuoremmat romanilapset kertoivat avoimuudesta ja läheisyydestään vanhempiinsa. Tämän lämpimän suhteen soisikin jatkuvan aikuisuuteen asti. Koti on lapselle turvallinen paikka, jossa saa olla oma itsensä, pystyy rentoutumaan ja tulee kuulluksi. Vanhempien hyvä elämä heijastuu lapsiin, kuten myös esimerkiksi vanhempien taloudelliset huolet, mielenterveysongelmat ja päihteidenkäyttö. Tuleekin varmistaa, että romaniperheiden hyvinvointia pystytään tukemaan ja lapsilla ja vanhemmilla on mielekästä yhteistä tekemistä.

Lapset ovat ylpeitä omasta taustastaan ja haluavat oppia myös romanikieltä. Oman kulttuurin, tapojen ja perinteiden tuntemus vahvistaa lasten identiteettiä ja luo yhteenkuuluvuutta perheen ja suvun kanssa. Romaniasuun pukeutuminen on monille lapsille kunnia-asia, vaikka sen tiedetään lisäävän ennakkoluuloja pääväestön keskuudessa.

Hyvinvointia heikentää lasten kohtaama syrjintä. Syrjintä on toistuvaa, eikä aikuisilla useinkaan ole keinoja tukea lapsia syrjintätilanteissa ja lopettaa koulussa tai vapaa-ajalla tapahtuvaa syrjintää. Toistuvat syrjintäkokemukset heikentävät lasten turvallisuudentunnetta ja mahdollisuutta olla oma itsensä. Lapset ovat alttiita syrjinnälle erityisesti erilaisissa elämän nivelvaiheissa kuten aloittaessaan koulun, siirtyessään yläkouluun, ryhtyessään käyttämään romaniasua ja pohtiessaan toisen

asteen opintoja. Tästä syystä aikuisten valmiuksia toimia lasten tukena tulee vahvistaa. Lasten tulee saada tarvitsemansa yksilöllinen tuki niin koulussa kuin vapaa-ajallakin.

Romanilasten tulevaisuudensuunnitelmat ovat moninaisia, ja ammattiin kouluttautuminen on selkeä jatkumo perusopetukselle. Uskoa tulevaisuuteen heikentää pelko aikuistumisesta ja tulevaisuudesta. Kouluttautumisesta huolimatta lapset näkevät työllistymisen ja toimeentulonsa epävarmana. Unelmointia haastavat tulevaisuuden epävarmuuteen liittyvät pelot. Onkin tärkeää, että romanilapset saavat yläkoulun ja toisen asteen oppilaanohjauksessa vahvistusta ja konkreettisia askelmerkkejä unelmiensa toteuttamiselle.

Johtopäätösten yhteenvedoksi sopivat lasten itsensä esittämät ratkaisut romanilasten hyvinvoinnin edistämiseksi:

- tiedon lisääminen romaneista ja romanikulttuurista
- romanilasten ja pääväestön yhteiset kohtaamiset
- pääväestön asenteiden muutos romaneja kohtaan
- kyky kohdata romanilapset yksilöinä.

Selvityksen pohjalta koottiin toimenpide-ehdotuksia. Niistä monet edistävät kaikkien lasten ja perheiden hyvinvointia ja hyödyttävät toteutuessaan koko väestöä. Toimenpide-ehdotusten joukossa on myös erityisiä asioita, jotka näyttävät tämän selvityksen perusteella koskettavan erityisesti romanilapsia. Näihin asioihin tulee kiinnittää erityistä huomiota.

Selvityksen toimenpide-ehdotukset

Perheen ja suvun merkitys

1. Tuetaan vanhemmuutta ja turvataan hyvinvointi romaniperheissä.
2. Järjestetään lasten ja vanhempien yhteistä vapaa-ajan toimintaa.
3. Järjestetään lapsille luotettavia romaniaikuisia tukemaan nuoruudessa ja aikuistumisen kynnyksellä.

Ylpeys romanikulttuurista ja halu oppia kieltä

4. Lisätään tietoa romaneista ja romanikulttuurista kouluissa ja eri tiedotuskanavissa.
5. Lisätään mahdollisuuksia oppia romanikieltä koulussa oppiaineena sekä vapaa-ajalla kerhotoimintana, lastenohjelmina, kirjoina ja kerrottuina tarinoina.

Kokemukset kiusaamisesta ja syrjinnästä

6. Lisätään romanilasten ja pääväestön kohtaamisia eri muodoissa kuten yhteisinä harrastuksina, leireinä, tapahtumina ja työharjoitteluina.
7. Tuetaan ja vahvistetaan lasten ryhmäytymistä ja kaveritaitoja koulussa ja harrastustoiminnassa.
8. Vahvistetaan opettajien ja muiden aikuisten kykyä puuttua syrjintätilanteisiin.
9. Tuetaan romanilapsia lapsuuden nivelvaiheissa ja tarjotaan lapsille yksilöllistä tukea.
10. Kohdataan romanilapset yksilöinä eikä kulttuurinsa edustajina.

Tulevaisuudensuunnitelmat ja unelmointi

11. Panostetaan oppilaanohjaukseen romanilasten pohtiessa jatko-opintoja ja ammatinvalintaa.
12. Järjestetään lapsille monipuolisesti erilaisia harjoittelu- ja kesätyöpaikkoja.
13. Tarjotaan lapsille mahdollisuuksia unelmointiin ja tuetaan lapsia tavoitteiden asettamisessa omien unelmien saavuttamiseksi.

Romanilasten kuuleminen

14. Jatkossa on tärkeää varmistaa romanilasten säännöllinen kuuleminen lasten hyvinvointiin ja oikeuksien toteutumiseen liittyvissä asioissa laadullisin ja määrällisin menetelmin myös seurantatiedon saavuttamiseksi.

Lähteet

- Angersaari, I. (2011). Näkymättömästä näkyväksi – Romanilasten sadut ja tarinat: tutkimus kuopiolaisten romanilasten asemasta. Pro gradu -tutkielma. Itä-Suomen yliopisto, yhteiskuntatieteiden laitos. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:uef-20110367>
- Boelius, T. (2017). Romanilapset, -nuoret ja -perheet osana LAPE-muutosohjelmaa. Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus Koske. https://koskeverkko.fi/wp-content/uploads/2013/11/LAPE_Romaniselvitys_VALMIS_31.1.2017.pdf
- Haikkola, L. & Myllyniemi, S. (2020). Hyvää työtä! Nuorisobarometri 2019. Nuorisotutkimusverkoston julkaisut. <https://tietoanuorista.fi/wp-content/uploads/2020/12/nuorisobarometri2019-netti.pdf>
- Helakorpi, J., Lappalainen, S. & Sahlström, F. (2019). Becoming tolerable: subject constitution of Roma mediators in Finnish schools. *Intercultural Education* 30(13), 1–17. <https://doi.org/10.1080/14675986.2018.1537671>
- Junkala, P. & Tawah, S. (2009). Enemmän samanlaisia kuin erilaisia: Romanilasten ja -nuorten hyvinvointi ja heidän oikeuksiensa toteutuminen Suomessa. *Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2009:2*. <http://urn.fi/URN:ISBN::978-952-00-2855-8>
- Laki lapsiasiavaltuutetusta 1221/2004.
- Lapsiasiavaltuutettu (2014). *Lapsiasiavaltuutetun vuosikirja: Eriarvoistuva lapsuus - lasten hyvinvointi kansallisten indikaattoreiden valossa*. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2014:3. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3663-8>
- Lapsiasiavaltuutettu (2022). *Nuone-teematapaaminen: Borgaregatans skolan yläkoululaisten tapaaminen [muistio]*. <https://lapsiasia.fi/lasten-kuulemiset>
- Lapsiasiavaltuutettu & romaniasiain neuvottelukunta (2022). *Uusi selvitys romanilasten ja -nuorten hyvinvoinnista ja oikeuksien toteutumisesta [tiedote]*. <https://lapsiasia.fi/-/tiedote-selvitys-romanilapset-ja-nuoret>
- Madetoja, P. (2009). Romanipuvut Suomen kansallismuseon kokoelmissa. *Suomen Museo* 116, 101–125. <https://journal.fi/suomenmuseo/issue/view/7827>
- Myllyniemi, S. & Kiilakoski, T. (2019). Tilasto-osio. Teoksessa E. Pekkarinen & S. Myllyniemi (toim.) *Vaikutusvaltaa Euroopan laidalla*. Nuorisobarometri 2018. Valtion nuorisoneuvosto, Nuorisotutkimusseura, Nuorisotutkimusverkosto, opetus- ja kulttuuriministeriö, 9–112. https://tietoanuorista.fi/wp-content/uploads/2019/03/NB_2018_web.pdf
- Niemi, A., Mietola, R. & Helakorpi, J. (2010). *Erityisluokka elämänkulussa: Selvitys peruskoulussa erityisluokalla opiskelleiden vammaisten, romaniväestöön kuuluvien ja maahanmuuttajataustaisten nuorten aikuisten koulutus- ja työelämäkokemuksista*. Sisäasiainministeriön julkaisut nro 1. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-491-550-2>

Pekkarinen, E., Tuukkanen, T. & Kekkonen, K. (2020). Maapallon tulevaisuus ja lapsen oikeudet – Johdatus teokseen. Teoksessa E. Pekkarinen & T. Tuukkanen (toim.) Maapallon tulevaisuus ja lapsen oikeudet. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2020:4, 5–13. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-843-1>

Pulma, P. (2012). Suomen romanien historia. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Pääkkö, L. & Gissler, M. (2018). Katoavatko katoanalyysit? Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti 55, 266–269. <https://doi.org/10.23990/sa.70434>

Rajala, S., Salonen, M., Blomerus, S. & Nissilä, L. (2011). Romanioppilaiden perusopetuksen tilannekatsaus 2010–2011 ja toimenpide-ehdotukset. Opetushallitus, Raportit ja selvitykset 2011:26.

Rajala, S. & Schwartz, M. (2020). Romanilapset varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa. Opetushallitus, Raportit ja selvitykset 2020:26. <https://www.oph.fi/fi/tilastot-ja-julkaisut/julkaisut/romanilapset-varhaiskasvatuksessa-ja-esiopetuksessa>

Rastas, A. (2002). Katseilla merkityt, silminnähdyn erilaiset: Lasten ja nuorten kokemuksia rodullistavista katseista. Nuorisotutkimus 3, 3–17. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:uta-201301301018>

Rastas, A. (2007). Neutraalisti rasistinen? Erään sanan politiikkaa. Teoksessa J. Kuortti, M. Lehtonen, & O. Löytty (toim.) Kolonialismin jäljet: Keskustat, periferiat ja Suomi. Gaudeamus, 119–141.

Salasuo, M. (2020). Harrastamisen äärellä: Lasten ja nuorten vapaa-aikatutkimus 2020. Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja nro 233. <https://tietoanuorista.fi/wp-content/uploads/2021/05/lasten-ja-nuorten-vapaa-aikatutkimus-2020-web.pdf>

Steckermeier, L. C. (2019). Better safe than sorry: Does agency moderate the relevance of safety perceptions for the subjective well-being of young children. Child Indicators Research 12, 29–48. <https://doi.org/10.1007/s12187-017-9519-y>

Stenroos, M., Jääskeläinen, K. & Attias M. (2021). Suomalaisten romanien ja romanasioissa toimivien vaikutusmahdollisuudet alueelliseen ja eurooppalaiseen romanipolitiikkaan. Romaniasiaain neuvottelukunta. <https://romani.fi/-/raportti-suomalaisten-romanien-ja-romanasioissa-toimivien-vaikutusmahdollisuudet-alueelliseen-ja-eurooppalaiseen-romanipolitiikkaan>

Tammi, T., Hohti, R., Rautio, P., Leinonen, R. & Saari, M. H. (2020). Lasten ja eläinten suhteet: Monilajista yhteiselo. Into.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2018). Kouluterveyskyselyn 2017 tulokset. Tilasto- ja indikaattoripankki Sotkanet.fi. www.sotkanet.fi

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2022). Kouluterveyskyselyn 2021 tulokset. Tilasto- ja indikaattoripankki Sotkanet.fi. www.sotkanet.fi

Tilastokeskus (2022). Suomen virallinen tilasto (SVT): Väestön ikärakenne 31.12. https://www.tilastokeskus.fi/tup/suoluk/suoluk_vaesto.html#vaeston-ikarakenne

Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2019). Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa: Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2019. https://tenk.fi/sites/default/files/2021-01/Ihmistieteiden_eettisen_ennakoarviointin_ohje_2020.pdf

Tuukkanen, T. (2018). Lapsibarometri 2018: Lasten kokemustiedon keräämisen metodologisia kysymyksiä. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2018:4. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-726-7>

Tuukkanen, T. (2022). Lapsibarometri 2022: ”Jos joku on mun lähellä, silloin mä en pelkää” – lasten näkemyksiä turvallisuudesta. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2022:9.

Törmä, S. & Huotari, K. (2018). Romanian asumisen yhdenvertaisuuden seurantaselvitys. Ympäristöministeriön raportteja 6:2018. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-11-4783-8>

Valtioneuvosto (2021a). Kansallinen lapsistrategia: Komiteamietintö. Valtioneuvoston julkaisuja 2021:8. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-777-5>

Valtioneuvosto (2021b). Kansallisen lapsistrategian toimeenpanosuunnitelma: Valtioneuvoston periaatepäätös. Valtioneuvoston julkaisuja 2021:81. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-868-0>

Viljanen, A. M., Granqvist, K., & Enache, A. (2015). Suomalaisen romanitutkimuksen vuosisadat. Idäntutkimus 22(3), 41–53. <https://journal.fi/idantutkimus/article/view/77977>

Weckström, E., Kekkonen, K. & Kekkonen, O. (2023). Saamelaislasten hyvinvointi ja oikeuksien toteutuminen. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2023:1.

Weiste-Paakkanen, A., Lämsä, R. & Kuusio, H. (toim.) (2018). Suomen romaniväestön osallisuus ja hyvinvointi: Romanian hyvinvointitutkimus Roosan perustulokset 2017–2018. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Raportti 15/2018. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-246-8>

YK:n lapsen oikeuksien komitea (2011). Lapsen oikeuksien komitean 57. istunto: Sopimusvaltioiden yleissopimuksen 44 artiklan mukaisesti antamien raporttien käsittely. Päätelmät: Suomi. <https://um.fi/documents/35732/48132/suomeksi/>

YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista Sops 59–60/1991.

Liitteet

Työryhmän ja ohjausryhmän jäsenet

Työryhmä / Selvitys romanilasten hyvinvoinnista ja oikeuksien toteutumisesta

Inga Angersaari, Suomen Romanifoorumi - Fintiko Romano Forum

Janette Grönfors, erityisasiantuntija, vs. pääsihteeri, romaniasiain neuvottelukunta

Pia Kara, hankevastaava, Romano Missio ry

Malla Laiti, erikoissuunnittelija, Etelä-Suomen alueellinen romaniasiain neuvottelukunta

Henry Lindgren, suunnittelija, Pohjois-Suomen alueellinen romaniasiain neuvottelukunta

Helena Valentin, suunnittelija, Itä-Suomen alueellinen romaniasiain neuvottelukunta

Anneli Weiste, erityisasiantuntija, pääsihteeri, romaniasiain neuvottelukunta

Tuula Åkerlund, toiminnanjohtaja, Romano Missio ry

Katja Ärling, erikoissuunnittelija, Lounais-Suomen alueellinen romaniasiain neuvottelukunta

Ohjausryhmä / Selvitykset romanilasten ja saamelaislasten hyvinvoinnista ja oikeuksien toteutumisesta

Elli-Marja Hetta, nuorisosihteeri, saamelaiskäräjät, saamelaisuuden asiantuntija

Riitta Lehtola-Kosonen, suunnittelija, saamelaiskäräjät, saamelaisuuden asiantuntija

Anne Länsman-Magga, sosiaali- ja terveyssihteeri, saamelaiskäräjät, saamelaisuuden asiantuntija

Elina Pekkarinen, lapsiasiavaltuutettu, lapsiasiavaltuutetun toimisto

Kirsi Pollari, erityisasiantuntija, kansallinen lapsistrategia

Marko Stenroos, erikoissuunnittelija, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, romanitutkimuksen asiantuntija

Terhi Tuukkanen, erikoistutkija, lapsiasiavaltuutetun toimisto

Kaisa Vehkalahti, akatemiutkija, Jyväskylän yliopisto, nuoriso- ja lapsuudentutkimuksen asiantuntija

Selvitys romanilasten hyvinvoinnista ja oikeuksien toteutumisesta: Teemahaastattelurunko

Keskustelun aikana voit pohtia eri teemoja mahdollisimman laajasti liittyen **kotiin, kavereihin, sukulaisiin, kouluun, harrastuksiin, sosiaaliseen mediaan ja muuhun vapaa-aikaan liittyen**. Tähän haastatteluun osallistuminen on vapaaehtoista ja keskustelut ovat luottamuksellisia. Voit osallistua keskusteluun haluamallasi tavalla ja olla vastaamatta niihin kysymyksiin, joihin et halua vastata. Lopetamme haastattelun heti, kun sinusta tuntuu siltä, vaikka se olisi kesken. Jos taas intoa riittää voimme käyttää haastatteluun toivomasi ajan.

KIINNOSTUKSET

Ihan ensimmäiseksi olisin kiinnostunut kuulemaan asioista, joista sinä olet kiinnostunut.

VAIKUTTAMINEN

Vaikuttaminen ja mielipiteen kertominen itse koskevista asioista liittyvät kiinteästi lapsen oikeuksiin. Haluaisin kuulla, mitä sinä ajattelet mahdollisuuksistasi vaikuttaa.

Kerro, mitä sinulle lapsen oikeudet tarkoittavat.

IHMISUHTEET

Me olemme tekemisissä monien ihmisten kanssa kotona, koulussa, sukulaisissa, somessa ja vapaa-ajalla. Minua kiinnostaisi kuulla, keitä läheisiä ihmisiä sinulla on.

TUNTEET

Seuraavaksi olisin kiinnostunut kuulemaan, millaisia tunteita koet koulussa, kotona ja vapaa-ajalla.

TULEVAISUUS

Seuraavaksi haluaisin kuulla ajatuksiasi tulevaisuudesta.

SYRJINTÄ JA SUOJELU

Seuraava teemamme on syrjintä ja suojele. Haluaisin kuulla näkemästäsi tai kokemastasi syrjinnästä, väkivallasta tai kaltoinkohtelusta.

Kerro, miten koet sen, että olet romani näkyvän elämässäsi tai vaikuttavan elämäsi.

Romaneilla on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Kerro, miten oikeus omaan kieleen ja kulttuuriin näkyy elämässäsi.

Kuvittele, että saisit valita kolme valokuvaa, jotka kertovat sinulle tärkeistä asioista romaniudessa. Millaisia valokuvia valitsisit? Mitä kuvissa olisi?

Tuleeko sinulle mieleen vielä muita asioita, jotka vaikuttavat hyvinvointiisi tai oikeuksien toteutumiseen?

Hyvä selvitykseen osallistuja,

Lapsiasiavaltuutetun toimisto ja kansallinen lapsistrategia toteuttavat tämän vuoden aikana selvityksen romanilasten hyvinvoinnista ja oikeuksien toteutumisesta Suomessa. Selvitykseen osallistuu 11–17-vuotiaita romanilapsia ja -nuoria Suomesta. Selvitys tarkoittaa eräänlaista tutkimusta, jossa haluamme kuulla sinun ja muiden romanilasten ja -nuorten ajatuksia. Kokoamme ajatukset yhteen ja tuloksena saamme tietää, mitä te lapset ja nuoret ajattelette omasta hyvinvoinnistanne ja oikeuksienne toteutumisesta.

Aineisto kerätään kahdessa vaiheessa. 1) Ensimmäisessä vaiheessa toteutetaan **teemahaastatteluita** ja myöhemmin 2) toisessa vaiheessa **sähköinen kysely**, joka pohjautuu haastatteluista esiinnoitettuihin näkökulmiin. Haastattelut sekä kysely toteutetaan kevään 2022 aikana.

Haastattelut toteuttaa erikoistutkija **Elina Weckström**, tutkimusavustaja **Karri Kekkonen** ja suunnittelija **Outi Kekkonen**. Haastattelijoiden on tietyt hyvinvointiin ja oikeuksien toteutumiseen liittyvät teemat kirjattuna valmiiksi. Osallistujat saavat keskustella esitetyistä teemoista vapaasti ja tutkijat voivat esittää keskustelun lomassa lisäkysymyksiä tai pyytää kertomaan jostain asiasta lisää.

Voit osallistua haastatteluun yksin, pareittain tai kolmen hengen ryhmässä. Haastattelut nauhoitetaan, muutetaan tekstimuotoon ja samalla tunnistetiedot jätetään pois. Kun lopullinen raportti on valmis, alkuperäinen nauhoite tuhoetaan. Aikaa haastatteluun menee noin tunti.

Haastatteluun voit osallistua, jos koet itsesi romaniksi. Suostumuksen osalta kunnioitamme oikeuttasi päättää osallistumisesta ja varmistamme sen vielä haastatteluiden ja kyselyn yhteydessä. Osallistuminen tähän selvitykseen on täysin

vapaaehtoista. Selvityksestä voit halutessasi kysyä lisätietoja ja osallistumisen voit halutessasi keskeyttää missä tahansa vaiheessa.

Selvityksen tuloksista raportoitaessa pidetään huoli, että yksittäiset osallistujat eivät ole välittömästi tunnistettavissa. Lopullinen raportti selvityksestä julkaistaan alkuvuodesta 2023. Raportti välitetään päättäjille valtion, hyvinvointialueiden sekä kuntien tasolla. Raportti tukee myös tutkijoita sekä romanilasten ja -nuorten parissa työskenteleviä päätöksenteossa, kehittämistyössä ja käytännön toimissa. Tuloksia tullaan käsittelemään myös selvitykseen osallistuneiden lasten ja nuorten kanssa.

Selvityksestä vastaa lapsiasiavaltuutetun toimiston erikoistutkija KT **Elina Weckström** Selvitykseen liittyen voitte olla yhteydessä tutkimusavustaja YTK **Karri Kekkonen** sähköpostitse osoitteeseen **karri.kekkonen@oikeus.fi** sekä puhelimitse numeroon **029 5666 864**

Ystävällisin terveisin

Elina Weckström
erikoistutkija

Karri Kekkonen
tutkimusavustaja

Hyvä huoltaja,

Lapsiasiavaltuutetun toimisto toteuttaa tämän vuoden aikana selvityksen romanilasten hyvinvoinnista ja oikeuksien toteutumisesta Suomessa. Selvitykseen osallistuu 11–17-vuotiaita romanilapsia ja -nuoria Suomesta. Selvitys on osa kansallisen lapsistrategian toimeenpanosuunnitelmaa (kts. [toimenpide 5.](#)) ja sen rahoittaa kansallinen lapsistrategia. Selvityksestä on tehty tutkimuseettinen ennakoarviointi ja romaniasiain neuvottelukunnalta (RONK) on saatu yhteisöllinen suostumus selvityksen toteuttamiseksi.

Selvityksen tavoitteena on kuulla romanilasten ja -nuorten omia ajatuksia, mielipiteitä ja kokemuksia hyvinvoinnistaan sekä oikeuksiensa toteutumisesta. Aineisto kerätään kahdessa vaiheessa. 1) Ensimmäisessä vaiheessa toteutetaan **teemahaastatteluita** ja 2) toisessa vaiheessa **sähköinen kysely**, joka pohjautuu lasten ja nuorten haastatteluissa esille tuomiin näkökulmiin. Haastattelut sekä kysely toteutetaan kevään 2022.

Selvitykseen voivat osallistua kaikki itsensä romaniksi kokevat lapset ja nuoret. Huoltajilta ei pyydetä kirjallista suostumusta lapsen tai nuoren osallistumiseksi selvitykseen. Jos ette kuitenkaan halua, että lapsenne osallistuu haastatteluun, voitte ilmoittaa siitä etukäteen tutkimusavustaja Karri Kekkoselle. Suostumuksen osalta kunnioitamme lapsen ja nuoren oikeutta päättää osallistumisestaan ja varmistamme suostumuksen kaikilta osallistujilta haastatteluiden ja kyselyn yhteydessä. Osallistuminen on vapaaehtoista.

Lapsi tai nuori voi osallistua haastatteluun yksin, pareittain tai kolmen hengen ryhmissä. Aikaa haastatteluille varataan **noin tunti**. Haastattelut toteuttaa erikoistutkija **Elina Weckström**, tutkimusavustaja **Karri Kekkonen** ja suunnittelija **Outi Kekkonen**. Haastattelut pidetään suomeksi. Haastatteluja varten tutkijoilla on hyvinvointiin ja oikeuksien toteutumiseen liittyvät teemat kirjattuna valmiiksi.

Osallistujat saavat keskustella esitetyistä teemoista vapaasti ja tutkijat voivat esittää keskustelun lomassa lisäkysymyksiä tai pyytää kertomaan jostain asiasta lisää. Sähköinen kysely toimitetaan myöhemmin laajemmalla levikillä. Haastatteluun osallistuminen ei velvoita vastaamaan kyselyyn, mutta ei myöskään ole sille esteenä.

Haastatteluista ja kyselystä syntyvää aineistoa käsittelevät vain erikoistutkija ja tutkimusavustaja. Kaikki tunnistetiedot esim. haastattelussa mainitut nimet poistetaan ennen aineiston käsittelyä. Yksittäiset vastaajat eivät ole välittömästi tunnistettavissa tuloksista raporttoitaessa. Lopullinen raportti selvityksestä julkaistaan alkuvuodesta 2023. Raportti välitetään päättäjille valtion, hyvinvointialueiden sekä kuntien tasolla. Raportti tukee myös tutkijoita sekä romanilasten ja -nuorten parissa työskenteleviä päätöksenteossa, kehittämistyössä ja käytännön toimissa. Lisäksi julkaisutilaisuus tullaan pitämään kaikille avoimena ja tuloksia tullaan käsittelemään myös selvitykseen osallistuneiden lasten ja nuorten kanssa.

Selvityksestä vastaa lapsiasiavaltuutetun toimiston erikoistutkija KT **Elina Weckström**.

Selvitykseen liittyen voitte olla yhteydessä tutkimusavustaja YTK **Karri Kekkoseen** sähköpostitse osoitteeseen **karri.kekkonen@oikeus.fi**

Ystävällisin terveisin

Elina Weckström
erikoistutkija

Karri Kekkonen
tutkimusavustaja

Kysely 11–17-vuotiaille romanilapsille ja -nuorille

Haluamme kuulla sinun ajatuksiasi ja kokemuksiasi romanilapsena ja -nuorena elämisestä Suomessa!

Voit osallistua kyselyyn, jos olet 11–17-vuotias ja koet itsesi romaniksi. Vastaamiseen sinulla kuluu noin 10–20 minuuttia. Kyselyyn voi vastata 10.8.2022 asti. Huomioithan, että kyselyä ei voi tallentaa välissä, joten vastaa yhdellä kertaa kaikkiin kysymyksiin.

Vastausten avulla saamme tärkeää tietoa päättäjille kehittämistyön tueksi romanilasten ja -nuorten hyvinvoinnista ja oikeuksien toteutumisesta. Voit jakaa kyselyn linkin myös muille tuntemillesi romanilapsille ja -nuorille.

Osallistuminen kyselyyn on vapaaehtoista. Vastaamalla kyselyyn ja painamalla lopuksi Lähetä-painiketta annat suostumuksesi vastaustesi käyttöön osana tämän selvityksen aineistoa. Selvityksen tuloksista raportoitaessa yksittäiset vastaajat eivät ole välittömästi tunnistettavissa. Lopullinen raportti selvityksestä julkaistaan alkuvuodesta 2023 muun muassa lapsiasiavaltuutetun verkkosivulla lapsiasia.fi.

Selvityksen toteuttavat lapsiasiavaltuutetun toimisto ja kansallinen lapsistrategia. Lisätietoa selvityksestä löydät [tästä linkistä](#). Voit myös halutessasi kysyä lisätietoja tutkimusavustaja Karri Kekkoselta: karri.kekkonen@oikeus.fi tai 050 541 5656. Selvityksestä vastaa erikoistutkija Elina Weckström.

Kiva, että olet mukana!

TAUSTAKYSYMYKSET

- 1) Olen
 - tyttö
 - poika
 - molempia
 - muu
 - en halua kertoa

- 2) Ikäni on
 - alle 11 vuotta
 - 11–13 vuotta
 - 14–17 vuotta
 - yli 17 vuotta

- 3) Koen itseni romaniksi
 - Kyllä
 - Ei

- 4) Asun
 - ison kaupungin keskustassa
 - ison kaupungin lähiössä tai muulla laita-alueella
 - pikkukaupungin tai kunnan keskustassa
 - pikkukaupungin tai kunnan harvaan asutulla alueella
 - maaseudulla
 - en osaa sanoa

VAPAA-AIKA

- 5) Miten vietät vapaa-aikaasi?

- 6) Mitkä ovat paikkoja, joissa saat olla oma itsesi ja pystyt rentoutumaan?

- 7) Onko sinulla harrastus? Mikä? *(Harrastamisella tarkoitetaan tässä säännöllistä vapaa-ajantoimintaa, jonka tarkoituksena on rentouttaa ja tuottaa mielihyvää esimerkiksi pelaaminen, kuvaaminen, käsityöt, pyöräily, lukeminen, urheilu, musiikki, eläimet)*

- 8) Mikä harrastamisessa on mukavaa?
- 9) Mikä estää sinua osallistumasta harrastuksiin?
- 10) Liikutko yksin tai kavereiden kanssa? Miten? *(Liikkumisella tarkoitetaan tässä toimintaa, joka nostaa sydämen sykettä ja saa sinut hetkeksi hengästymään esimerkiksi kavereiden kanssa leikkiessä ja pelatessa, koiraa ulkoiluttaessa tai koulumatkalla.)*

KOULU

- 11) Osallistutko opetukseen
- koulussa
 - kotiopetuksessa
- 12) Kuinka hyvin viihdyt koulussa tai kotiopetuksessa?
- Viihdyn hyvin
 - Viihdyn melko hyvin
 - Viihdyn silloin tällöin
 - En viihdy lainkaan
- 13) Mihin asioihin olet tyytyväinen koulussa tai kotiopetuksessa?
- 14) Mihin asioihin toivoisit muutosta koulussa tai kotiopetuksessa?
- 15) Haluaisitko oppia/oppia lisää romanikieltä?
- Kotona perhepiirissä
 - Vapaa-ajalla romanikielen kerhossa
 - Koulussa yhtenä oppiaineena
 - Muualla, missä?
 - En ollenkaan

HYVINVOINTI

- 16) Kuinka tyytyväinen olet elämääsi?
- Olen erittäin tyytyväinen

- Olen melko tyytyväinen
- Olen melko tyytymätön
- Olen erittäin tyytymätön

17) Mikä on sinulle tärkeää romanien tavoissa, perinteissä ja romanikulttuurissa?

18) Mitkä asiat elämässäsi tekevät sinut iloiseksi?

19) Mikä asiat elämässäsi tekevät sinut surulliseksi?

20) Mitkä asiat pelottavat sinua?

21) Miten ajattelet ajankohtaisten ilmiöiden kuten koronan, sodan tai ilmastonmuutoksen vaikuttavan elämääsi?

22) Kuinka tyytyväinen olet terveydentilaasi?

- Olen erittäin tyytyväinen
- Olen melko tyytyväinen
- Olen melko tyytymätön
- Olen erittäin tyytymätön

23) Miten huolehdit terveydestäsi?

24) Kuka on kysynyt tai rohkaissut sinua kertomaan ajatuksiasi tai mielipiteitäsi?

25) Millaisissa asioissa sinun ajatuksillasi tai mielipiteilläsi on ollut vaikutusta?
(vastauslaatikko)

- kotona
- koulussa
- vapaa-ajalla

IHMISUHTEET

26) Kuinka tyytyväinen olet ihmissuhteisiisi?

- Olen erittäin tyytyväinen

- Olen melko tyytyväinen
- Olen melko tyytymätön
- Olen erittäin tyytymätön

27) Ketkä ovat sinulle tärkeitä ihmisiä?

28) Pystytkö keskustelemaan vanhempiesi kanssa omista asioistasi?

- Usein
- Melko usein
- Silloin tällöin
- En juuri koskaan

29) Kuinka monta sellaista kaveria sinulla on, joille voit puhua omista asioistasi?

- Ei yhtään
- Yksi
- Kaksi tai useampia

30) Tunnetko itsesi yksinäiseksi?

- En juuri koskaan
- Silloin tällöin
- Melko usein
- Usein

31) Miten pidät yhteyttä? (vastauslaatikko)

- kavereihin
- sukulaisiin
- perheeseen

32) Oletko ollut tilanteessa, jossa sinua tai jotain toista on kiusattu tai syrjitty?

- En juuri koskaan
- Silloin tällöin
- Melko usein
- Usein
 - i. Mitä tilanteessa tapahtui? (silloin tällöin/melko usein/usein)
 - ii. Miten tilanteeseen puututtiin? (silloin tällöin/melko usein/usein)
 - iii. Millaista apua puuttumisesta oli? (silloin tällöin/melko usein/usein)

33) Millä tavoin kiusaamista tai syrjintää voisi mielestäsi vähentää tai estää?

34) Estääkö kiusaaminen ja syrjintä tai pelko kiusaamisesta ja syrjinnästä tekemästä jotain sinulle tärkeää? Mitä?

TULEVAISUUS

35) Mitä haluaisit tehdä tulevaisuudessa?

36) Kenen kanssa juttelet aikuistumiseen liittyvistä asioista?

37) Mistä unelmoit?

38) Miten romanilasten ja -nuorten asemaa voisi parantaa Suomessa?

39) Haluatko vielä kertoa jotain tai lähettää terveisiä selvityksen tekijöille?

40) Mitä mieltä olit kyselystä?

Paina lopuksi **Lähetä** -painiketta alta

Kiitos vastauksestasi!

Jos joku kyselyyn liittyvä asia tai aihe jäi mietityttämään sinua, on tärkeää kertoa siitä aikuiselle. Voit myös jutella asioistasi esimerkiksi MLL:n Lasten ja nuorten puhelimessa tai chatissa (www.nuortennetti.fi).

*Lasten ja nuorten puhelin päivystää numerossa 116 111
Voit soittaa lasten ja nuorten puhelimeen: ma–pe klo 14–20 ja la–su klo 17–20*

Puhelin on avoinna vuoden jokaisena päivänä. Puhelu on sinulle täysin ilmainen eikä näy sinun puhelinlaskussasi. Voit ottaa yhteyttä nimettömästi. Puheluita ei myöskään nauhoiteta.

Lapsiasiavaltuutetun toimisto ja kansallinen lapsistrategia toteuttavat vuoden 2022 aikana selvityksen romanilasten hyvinvoinnista ja oikeuksien toteutumisesta Suomessa. Selvityksen tavoitteena on kuulla romanilasten ja -nuorten ajatuksia ja kokemuksia ja hyödyntää saatua tietoa päätöksenteon ja kehittämistyön tukena.

Selvitykseen voivat osallistua kaikki 11–17-vuotiaat romanilapset ja -nuoret. Selvitys on suunniteltu yhteistyössä romaniyhteisön kanssa ja sille on tehty tutkimuseettinen ennakoarviointi. Selvityksen ensimmäisessä vaiheessa haastateltiin 18 romanilasta ja -nuorta. Nyt toteutettavassa toisessa vaiheessa lapset ja nuoret vastaavat haastatteluiden pohjalta laadittuun kyselylomakkeeseen. Kyselylomakkeeseen voi vastata 2.5.–5.6.2022 välisenä aikana.

Kyselylomakkeelle vastaaminen on vapaaehtoista. Saadaksemme mahdollisimman paljon tietoa romanilasten ja -nuorten hyvinvoinnista ja oikeuksien toteutumisesta toivomme, että mahdollisimman moni lapsi ja nuori vastaa kyselyyn. Kyselyn linkkiä voi jakaa eteenpäin. Suostumuksen osalta kunnioitamme lapsen ja nuoren mahdollisuutta päättää osallistumisestaan.

Yksittäiset vastaajat eivät ole välittömästi tunnistettavissa tuloksista raportoitaessa. Lopullinen raportti selvityksestä julkaistaan alkuvuodesta 2023 ja tuloksia tullaan käsittelemään myös selvitykseen osallistuneiden lasten ja nuorten kanssa.

Selvityksestä vastaa lapsiasiavaltuutetun toimiston erikoistutkija **Elina Weckström**. Selvitykseen liittyen voitte olla yhteydessä tutkimusavustaja **Karri Kekko**seen sähköpostitse karri.kekkonen@oikeus.fi tai puhelimitse 050 541 5656. Lisätietoa selvityksestä löydätte lapsiasiavaltuutetun [nettisivuilta](#).

Kyselyyn voit tutustua ja pääset vastaamaan [tästä](#).

LAPSIASIAVALTUUTETTU
KENTENGO SAAKENGO TRAADIBOSKIIRO